

seria

ABC JUDAIZMU

P E S A C H

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

The 614th Commandment Society Stowarzyszenie 614. Przykazania

www.the614thcs.com

W serii **ABC JUDAIZMU** ukazały się dotychczas:

- **Szabat Szalom**, Warszawa 2005
- **Pesach**, Los Angeles – Warszawa, 2006

Książka ta i każda jej część **może być** przedrukowywana i w jakikolwiek inny sposób reprodukowana i powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie oraz odczytywana w środkach publicznego przekazu **bez zgody** wydawcy.

Any part of this book **may be** reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage or retrieval system, **without permission** from the Publisher.

Los Angeles - Warszawa
2006

Autorzy :

Paweł Jędrzejewski

Barbara Krawcowicz

Konsultacja:

Jakub Kowalski

Teksty modlitw i błogosławieństw oraz transliteracje za *Sidur Szaarei Teszuwa*, Warszawa 2005

Ilustracja na okładce: „Przejście przez Morze Czerwone”, Holandia, 1695.

**Wydane przez Stowarzyszenie Sześćset Czternastego Przykazania
(The 614th Commandment Society)**

Published by:

**The 614th Commandment Society, 7306 Coldwater Canyon Ave # 7,
North Hollywood, CA 91605, USA**

www.the614thcs.com

Judaizm

informacje . artykuły . pytania . odpowiedzi

SŁOWNICZEK

afikoman – (od „*afiku mine temika*” – „przyniesienie różnych słodkości”) dosłownie "deser", kawałek środkowej macy odłożony na początku Sederu

arba kosot - Cztery Kielichy: każdy z uczestników Sederu ma obowiązek wypić podczas wieczerzy cztery kielichy wina

cafun - (dosłownie: „ukryty”) - zjedzenie afikomanu

chacot halajla - dokładny środek nocy, pomiędzy wschodem a zachodem słońca

chamec - zakwas; każde z pięciu podstawowych zbóż: pszenica, żyto, jęczmień, orkisz, owies, które weszło w kontakt z wodą na czas 18 minut oraz każde jedzenie i napój wytworzony z użyciem tych zbóż lub w którym któreś z nich występuje choćby w minimalnych ilościach

bedikat chamec - poszukiwanie *chamecu* w domu, przeprowadzane wieczorem 14 nisan

bitul chamec - ceremonia unieważnienia, zrzeczenia się własności *chamecu*, który może jeszcze być w naszym posiadaniu

biur chamec - spalenie *chamecu* dokonywane rano 15 nisan

charoset - mieszanka pokrojonych jabłek, gruszek i orzechów włoskich wymieszanych z odrobiną miodu i wina; przypomina zaprawę murarską, używaną przez Żydów do wyrobu cegieł w Egipcie

chazeret - drugi rodzaj gorzkich ziół spożywanych podczas Sederu

Hagada - opowieść zawierająca dzieje narodu Jisraela w Egipcie i opisująca jego cudowne wyzwolenie

halel - sześć psalmów odczytywanych jako pochwała Haszem (psalmy 113 -118)

jachac - przełamanie środkowej macy podczas Sederu

karpas - warzywo, które kładziemy na talerzu sederowym; najczęściej jest to rzodkiewka lub ugotowany ziemniak

kezajit - jednostka miary, wielkość mniej więcej oliwki

korech - "kanapka" składająca się z kawałka macy i gorzkich ziół

maca - cienkie placki wypiekane z użyciem wody i mąki

maca szmura - maca przygotowana specjalnie na Pesach z zachowaniem szczególnych procedur

magid - czytanie Hagady

ma nisztana - cztery pytania zadawane tradycyjnie przez najmłodszych uczestników Sederu, a dotyczące sederowych rytuałów

maror - gorzkie zioła (sałata lub chrzan), symbol gorzkiego cierpienia narodu żydowskiego w Egipcie

mei melach - słona woda, w której zanurzamy *karpas*, symbol łez wylewanych przez Żydów w niewoli

rachac - rytualne umycie rąk po zakończeniu opowieści Hagady

rewiit – miara objętości: wg różnych źródeł pomiędzy 86 a 150 cm sześciennych

Seder - "porządek", nazwa specjalnych kolacji podczas święta Pesach

szehechejanu – błogosławieństwo odmawiane w pierwszy dzień Pesach i obejmujące wszystkie dni święta

szulchan orech - posiłek sederowy

taanit bechorim - post pierworodnych obowiązujący pierworodnych synów w *erew Pesach*

urchac - oczyszczenie, rytualne umycie rąk podczas Sederu, bez wypowiedzania błogosławieństwa

zeroa - pieczone mięso z kością, symbol ofiary pesachowej składanej w Świątyni tuż przed świętem Pesach.

Ponad 3200 lat temu faraon – egipski władca, który zapomniał, jak wielkie były dla Egiptu zasługi Josefa (Józefa), uczynił wszystkich potomków Jaakowa (Jakuba-Izraela), a więc dzieci Josefa i jego braci - niewolnikami. Pomimo tego faraon obawiał się Żydów i - aby zapobiec powiększaniu się ich liczby - wydał rozkaz zamordowania wszystkich niemowląt płci męskiej. Jeden z hebrajskich chłopców – Mosze (Mojżesz), został uratowany przez córkę faraona, która go zaadoptowała i wychował się w pałacu króla. Gdy był już dorosły, zobaczył egipskiego nadzorcę znęcającego się nad hebrajskim niewolnikiem. Wiedział już wówczas o swoim pochodzeniu. Tak bardzo uniósł się gniewem na niesprawiedliwość, że zabił nadzorcę, po czym - uciekając przed wyrokiem faraona - przybył do Kraju Midian.

Wiele lat później Bóg wezwał Moszego do powrotu do Egiptu i zażądania od faraona, aby pozwolił Izraelitom na powrót do ziemi Kanaan. Gdy faraon nie zgadzał się na uwolnienie Hebrajczyków, Bóg zesłał na Egipt Dziesięć Plag. Ostatnia z nich była najpotworniejsza: śmierć każdego pierwotnego w całym Egipcie. Poprzedniego dnia Mosze nakazał Izraelitom, aby pokropili nadproża i framugi drzwi krwią baranka. W nocy Anioł Śmierci przechodził przez ziemię egipską niosąc śmierć pierwotnym. Gdy widział krew, wiedział, że dom zamieszkiwany jest przez Izraelitów i *pomijał* (w hebrajskim: *pasach*) ten dom.

Zaraz po tym, gdy rozpoczęła się ostatnia plaga, faraon ogłosił, że Izraelici mogą opuścić Egipt. Uczynili to w takim pośpiechu, że ciasto, które przygotowywali na chleb, nie miało czasu, aby urosnąć. Wyszli więc w tę noc z Egiptu z ciastem niegotowym, z którego można było zrobić tylko cienki placek – macę. Po siedmiu dniach uciekinierzy przeszli przez

Morze Czerwone (Trzcinowe), a po 49 dniach, u podnóża góry Synaj, otrzymali od Boga Torę. Po czterdziestu latach osiągnęli Ziemię Obiecaną.

Przez następne 1200 lat głównym rytuałem Pesach – święta upamiętniającego cudowne uwolnienie Izraelitów z niewoli egipskiej – było ofiarowanie jagnięcia. Gdy powstała Świątynia w Jerozolimie – jagnię było zabijane w Świątyni, jego część składana w ofierze, a reszta zjadana przez rodzinę, która z nim przybyła. Uczcie towarzyszyły długie rozmowy o niewoli egipskiej i cudownym z niej oswobodzeniu. Opowiadana była historia o tym, jak Bóg uwolnił Hebrajczyków i dał im ziemię. Upamiętniano to wydarzenie również spożywając macę, na znak solidarności z decyzją przodków, którzy uznali, że lepiej żyć w wolności jedząc postną macę, niż pozostać w niewoli jedząc egipski chleb. Stanowiło to też i stanowi do dziś wyraz odrzucenia kultury egipskiej, której chleb był symbolem. Jest więc także zanegowaniem kultu śmierci: proces działania drożdży jest przeciw procesem rozkładu martwej substancji organicznej, a śmierć była obsesją kultury egipskiej.

W roku 70 n.e. nadeszła katastrofa, która zmieniła na zawsze żydowskie życie. Zburzona została Świątynia Jerozolimska i Izrael na prawie 2000 lat utracił niepodległość. Rola i sens święta Pesach musiały ulec radykalnej zmianie wraz z tym, jak zmieniła się sytuacja narodu żydowskiego. **Dotychczasowy świat żydowski, świat niepodległy, uległ naglej destrukcji. Pesach nie mógł już jedynie opowiadać o pamiętanym cudzie z przeszłości, bowiem teraz potomkowie niewolników, którzy uzyskali wolność i własne państwo, utracili zarówno swoją ziemię, jak i wolność oraz najważniejsze**

miejsce kultu i zostali na tysiąclecia rozproszeni po świecie. Pesach musiał w tej sytuacji uzyskać nowe znaczenie: nie mógł już tylko upamiętniać, ale musiał także obiecywać. Stosując w swoich rytuałach i w swojej warstwie symbolicznej alegorię, wyrażał nadzieję i ufność, że to, co Bóg uczynił raz – może uczynić powtórnie.

Pesachowa wieczerza - Seder zawiera elementy wieczerzy szabatowej (jej elementami są: *kidusz*, rytualne obmycie rąk, a także *moci* (błogosławieństwo przed jedzeniem chleba) oraz *birkat hamazon* (błogosławieństwo/dziękczynienie po jedzeniu). Jednocześnie zawiera elementy wyjątkowe (zanurzanie warzywa w słonej wodzie, szczególnie dobór warzyw, brak obecności chleba na stole), których pojawienie się zmusza do zadawania pytań. Seder staje się więc poszukiwaniem odpowiedzi i ich uzyskiwaniem. Cztery kielichy wina i towarzyszące im rytuały w tej samej liczbie przeprowadzają nas przez cztery obietnice Boga: „**Wyprowadzę** (*hoceti*) was spod ciężaru robót w Egipcie i **wyratuję** (*hicalti*) was z niewoli. **Wybawię** (*gaalti*) was okazując wielką moc i wielkie wyroki. **Wezmę** (*lakachti*) was dla Siebie jako naród, będę dla was Bogiem” (Szemot 6:6-7) Podczas Sederu pojawia się jednak i piąty kielich. Czekają na proroka Elijachu (Eliasz), który przybędzie tuż przed Mesjaszem. Żydzi również czekają. Czekają na spełnienie ostatniej obietnicy: „**Zaprowadzę** (*heweti*) was do ziemi, którą przysiągłem dać Abrahamowi, Izaakowi i Jaakowowi” (Szemot 6:8). Jest to ziemia, którą utracili. Stąd właśnie słowa wypowiedziane na zakończenie Sederu: **Leszana haba biruszalaim / Na przyszły rok - w Jerozolimie!**

Święto Pesach kojarzy się przede wszystkim z uroczystą wieczerzą - Sederem oraz ze spożywaniem macy. Dobrze znane jest także związane z Pesach poszukiwanie i pozbywanie się *chamecu*. Zakaz posiadania *chamecu* wynika z następujących wersetów:

"Przez siedem dni będziecie jedli mace. Ale [przed] pierwszym dniem [święta] usuniecie zakwas z waszych domów..." [Szemot 12:15]

"Przez siedem dni nie znajdzie się w waszych domach zakwas. Bo każdy człowiek, który będzie jadł z zakwaszonego, będzie odcięty od społeczności Jisraela. Niczego zakwaszonego nie będziecie jedli. We wszystkich waszych siedzibach będziecie jedli mace" [Szemot 12:19-20]

Przykazania dotyczące *chamecu* to:

- nakaz pozbycia się *chamecu*

oraz

- zakaz jedzenia *chamecu* podczas Pesach
- zakaz jedzenia czegokolwiek zawierającego *chamec*
- zakaz odnoszenia korzyści z *chamecu* i jego mieszanek
- zakaz korzystania z *chamecu*, który podczas Pesach był własnością Żyda
- *chamec* nie może być widziany ani znaleziony na terenie należącym do Żyda

[Oczyszczenie domu z *chamecu* jest ważnym rytuałem, który wynika z symbolicznego znaczenia *chamecu*. Judaizm uważa, że każdy człowiek ma inklinacje do zła i niezależnie, jak bardzo stara się postępować właściwie, cały czas tkwi w nim potencjalna skłonność do arogancji, niesprawiedliwości, zarozumiałości, mściwości, zniewolenia innych. Cechy te charakteryzowały egipskich właścicieli niewolników i prześladowców Żydów. Symbolizował je właśnie *chamec* - niezbędny składnik najpopularniejszego produktu egipskiego, którym był chleb - wynalazek cywilizacji egipskiej i symbol triumfu Egiptu nad resztą świata - robiony ze zbóż tak obficie zbieranych wyłącznie w delcie i na równinach zalewanych wodami Nilu. Egipski chleb był chlebem właścicieli niewolników, a więc chlebem ludzi złych. „Zakaz spożywania a nawet posiadania chleba przez okres siedmiu dni święta Paschy - święta upamiętniającego wyjście z Egiptu, najważniejszego wydarzenia Tory po Kreacji Świata – był przede wszystkim symbolicznym odrzuceniem Egiptu.” - pisze teolog Dennis Prager.]

Czym właściwie jest *chamec*?

1) *Chamec* to produkt z każdego z pięciu podstawowych zbóż: pszenicy, żyta, jęczmienia, orkiszu i owsa, który wszedł w kontakt z wodą na czas co najmniej 18 minut. Przyjmuje się, że w takim zbożu rozpoczął się już proces zakwaszania, ponieważ właśnie po 18 minutach w cieście powstałym z mieszanki mąki z wodą rozpoczyna się proces fermentacji.

2) *Chamec* to każde jedzenie i napój wytworzony z użyciem tych zbóż lub w którym któreś z nich występuje choćby w minimalnych ilościach. (Wyjątkiem jest maca przygotowywana w szczególnie sposób specjalnie na Pesach.)

3) W Pesach zakazane jest używanie naczyń i przyborów kuchennych, które mogą zawierać choćby minimalne

ilości *chamecu*. Takie przybory muszą być przed użyciem uczynione koszernymi.

4) Żydzi aszkenazyjscy podczas Pesach nie jedzą także *kitnijot* – produktów z ryżu, kukurydzy, soczewicy, prosa i fasoli.

Chamecu nie wolno nie tylko jeść, ale i posiadać: "Mace będą jedzone przez siedem dni i nie będzie widziane u ciebie zakwaszone i nie będzie widziany u ciebie zakwas" [Szemot 13:7]. "Przez siedem dni nie znajdzie się w waszych domach zakwas" [Szemot 12:19]

Nie wolno także czerpać z niego żadnych korzyści.

Przed świętem Pesach w żydowskich domach dokonuje się specjalnego oczyszczenia z *chamecu*, którą to ceremonię określa się mianem *bedikat chamec*.

Należy pamiętać również o tym, że *chamec* w Pesach nie może się znajdować również np. w naszym biurze w pracy, w garażu, w samochodzie, w altanie na działce itd.

Bedikat chamec i bitul chamec

W dniach poprzedzających Pesach należy bardzo dokładnie sprawdzić cały dom i inne miejsca, jak garaż, samochód, altana na działce i usunąć z nich wszystkie produkty, które zawierają *chamec*. Te produkty, których będziemy jeszcze używać przed rozpoczęciem święta, a także przybory kuchenne, którymi będziemy się posługiwać i które będą miały kontakt z *chamecem*, należy zgromadzić w jednym miejscu.

Bedikat chamec przeprowadza się w noc poprzedzającą erew Pesach (czyli

wieczorem 14 nisan), po ukazaniu się na niebie pierwszych gwiazd. W Misznie zawarty jest nakaz przeprowadzenia bardzo starannych poszukiwań *chamecu*. Naturalnie, rzadko udaje się oczyścić dom dokładnie w tak krótkim czasie, dlatego usuwanie *chamecu* zaczyna się znacznie wcześniej. Niezależnie od tego, że dom został już całkowicie oczyszczony z *chamecu*, należy przeprowadzić rytuał *bedikat chamec* w wyznaczonym czasie.

Tradycyjna procedura *bedikat chamec* przedstawia się następująco:

- Przed rozpoczęciem szukania wygłasza się błogosławieństwo:

Baruch ata Haszem, Elohejnu Melech Haolam, aszer kidszanu bemicwotaw weciwanu al biur chamec.

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król świata, który uświęciłeś nas swoimi przykazaniami i nakazałeś nam usunięcie chamecu.

- Natychmiast po tym, gdy odmówimy błogosławieństwo, należy przystąpić do szukania *chamecu*. Nie należy rozmawiać w czasie upływającym pomiędzy odmówieniem błogosławieństwa a rozpoczęciem poszukiwania.
- W zaciemnionym domu, z jedną świeczką w ręku, głowa domu przechodzi z pokoju do pokoju, sprawdzając dokładnie każde pomieszczenie. Należy wtedy bardzo skrupulatnie przeszukać wszystkie półki, szafki itp. oraz kieszenie ubrań.

- Z uwagi na to, że znalezienie *chamecu* jest bardzo mało prawdopodobne, jeśli dom został uprzednio starannie sprzątnięty, jest zwyczajem, aby przed *bedikat chamec* w kilku miejscach umieścić dziesięć kawałków *chamecu* - np. okruchów chleba, tak aby na pewno coś znaleźć. Chodzi o to, aby błogosławieństwo nie było wypowiedane na darmo.
- Tradycyjnie, zebrane okruchy zmiata się na drewnianą łyżkę za pomocą piór. Można jednak użyć także papierowego talerza lub torebki.
- Jeżeli erew *Pesach* przypada na Szabat, szukanie *chamecu* musi odbywać się w noc czwartkową, a *mechirat chamec* i *biur chamec* - w piątek rano.
- *Chamec* potrzebny na śniadanie następnego dnia należy odłożyć przed rozpoczęciem szukania *chamecu*.
- Wieczorem, po zakończeniu poszukiwania i upewnieniu się, że nie został w domu żaden *chamec* (poza tym odłożonym na śniadanie dnia następnego) wypowiada się specjalną formułę unieważnienia *chamecu* - ***bitul chamec***. Oryginalna formuła jest w języku aramejskim. Jeśli ktoś go nie rozumie, powinien powiedzieć ją po polsku:

Każdy chamec i zakwas, który znajduje się w moim posiadaniu, a którego nie zauważyłem i nie zniszczyłem, powinien zostać unieważniony i uznany za pył ziemi.

Poprzez tę deklarację formalnie zrzekamy się posiadania *chamecu*.

Mechirat chamec

Chamecu można pozbyć się również sprzedając go nie-Żydowi. Osoba, która chce to zrobić, musi podpisać odpowiednie upoważnienie oraz wyznaczyć rabiną jako swojego przedstawiciela. Rabin dokonuje samego aktu sprzedaży. *Chamec* powinien być sprzedany przed końcem piątej godziny halachicznej (ok. 10 rano) w *erew Pesach* (14 nisan).

Biur chamec

Chamec zebrany podczas poszukiwania musi zostać spalony rano (przed końcem czwartej godziny halachicznej, czyli ok. godziny 9 rano, 14 nisan). Palimy także *chamec* pozostały po śniadaniu; również drewnianą łyżkę i pióro, które służyły podczas poszukiwań *chamecu*. Podczas gdy *chamec* płonie, wypowiada się formułę unieważnienia *chamecu* (*biur chamec*) w poszerzonej formie. Oryginalny tekst jest w języku aramejskim, a zatem jeśli nie znamy tego języka, wypowiadamy formułę po polsku, bo musi być wypowiedziana w zrozumiałym dla nas języku:

Wszelki chamec, który znajduje się w moim posiadaniu, ten, który widziałem i ten, którego nie widziałem, ten, który spaliłem jak i ten, którego nie spaliłem niech będzie unieważniony i uznany za pył ziemi.

Jak wspomnieliśmy, *biur chamec* musi być zrobiony przed końcem piątej godziny halachicznej. Po tej godzinie z *chamecu* nie wolno czerpać żadnych korzyści (np. nie wolno go sprzedać, nie wolno nim karmić zwierząt itp.).

Koszerność naczyń i zastawy stołowej

Podczas Pesach nie wolno używać żadnych naczyń i przyborów kuchennych, które wykorzystywane były przez cały rok i miały kontakt z *chamecem*. Zakaz ten wynika z faktu, iż przyjmuje się możliwość, że wszystkie tego typu przybory mogły wchłonąć pewną ilość *chamecu*.

Zalecane jest posiadanie specjalnego zestawu naczyń kuchennych oraz zastawy stołowej na Pesach. Jeśli nie jest to możliwe, wszystkie przybory kuchenne, których będziemy używać podczas świąt, należy wykoszerować.

Istnieje bardzo wiele reguł dotyczących koszerowania naczyń i ustalania ich koszerności. Z tego względu dobrze jest skontaktować się w tych kwestiach z lokalnym rabinem.

- Przedmioty służące do gotowania oraz spożywania gorących posiłków (garnki, sztucce) należy najpierw bardzo dokładnie oczyścić, a następnie pozostawić bez użycia na 24 godziny. Po upływie tego czasu zanurzamy je w gotującej się wodzie.
- Naczynia, których używamy do podgrzewania jedzenia bez użycia wody (np. patelnie), koszeruje się poprzez podgrzewanie ich do bardzo wysokiej temperatury.
- Nie można koszerować ani porcelany, ani też naczyń ceramicznych.
- Koszerować należy także blat kuchenny, piecyk, Kuchenkę, zlewozmywak, zmywarkę do naczyń oraz wszelkie inne przybory kuchenne, których zamierzamy używać podczas Pesach (np. mikser).

EREW PESACH (14 nisan od rana do zmierzchu)

Post pierworodnych (*taanit bechorim*) (post trwa od wschodu słońca do zmierzchu)

Erew Pesach jest dniem postu dla pierworodnych synów w celu upamiętnienia cudu, jaki miał miejsce podczas dziesiątej plagi. Jest przyjęte, by za pierworodnego syna, który nie ma jeszcze lat 13, pościł ojciec. Post ten nie obowiązuje pierworodnych córek.

Przygotowania do święta

Z szacunku dla święta należy zadbać o swój wygląd. Jeśli potrzeba – obciąć włosy i paznokcie (przed południem). Wziąć gorącą kąpiel i ubrać się odświętnie.

W *erew Pesach* nie wolno spożywać macy. Zakaz ten wprowadzono po to, abyśmy czerpali więcej przyjemności z jedzenia macy w noc pesachową. Istnieją zwyczaje, wedle których macy nie wolno jeść od *Rosz Chodesz* nisan do Pesach oraz inny, który zakazuje jej spożycia przez 30 dni przed świętem.

Od około 4 po południu nie wolno spożywać produktów, nad którymi odmawia się błogosławieństwo *bore minei mezonot*. Wolno jeść owoce i warzywa, ale z umiarem. Generalnie chodzi o to, abyśmy przed Sederem nie byli już najedzeni.

Po zakończeniu modlitwy popołudniowej (*minchy*) zalecane jest poświęcenie czasu na studiowanie reguł dotyczących składania ofiar w Pesach (*seder korbanot Pesach*). Fragment ten często zawarty jest w modlitewnikach.

Potrzebne przedmioty:

1. Co najmniej dwie świece
2. Kipy, czyli jarmułki dla wszystkich, którzy chcą ich użyć
3. Biały obrus (tradycyjny kolor sederowego stołu)
4. Kwiaty na stole
5. Kartki z informacją dla uczestników przypominającą o kolejności elementów Sederu
6. Kielichy na wino dla wszystkich obecnych
7. Kielich Eliasza – najpiękniejszy kielich, jaki znajduje się w domu
8. Wino w ogólnej ilości co najmniej 4 *rewiit* na osobę
9. Co najmniej trzy całe mace (plus co najmniej jedna maca dla każdego obecnego)
10. Specjalna serwetka do zakrywania macy
11. Specjalna torba lub serwetka na *afikoman*
12. Słona woda
13. *Haggadot* (Hagady) – po jednej dla każdego uczestnika (**bardzo ważne!**) i w dodatku to samo wydanie, aby uniknąć różnic w tekstach (bo rozlegnie się tzw. żartobliwie „piąte pytanie sederowe”: *na której stronie jesteście?*)
14. Dzbanek z wodą, miska i ręcznik do rytualnego mycia rąk

15. Tradycyjne jajka gotowane na twardo, od których zazwyczaj rozpoczyna się ucztę sederowa (*szulchan orech*)

16. Poduszki, które służą do opierania się na nich

17. Talerz sederowy – z pięcioma lub sześcioma wyznaczonymi miejscami na symboliczne potrawy (może być także każdy zwykły talerz).

Jak przygotować talerz i stół sederowy ?

Stół do Sederu należy przygotować w *erew Pesach* – przygotować zastawę, ustawić talerze z przysmakami, porozstawiać krzesła itp. Stół powinien wyglądać tak świątecznie, jak jest to możliwe. *Pesach* jest niezwykle ważnym świętem i ten fakt powinien znaleźć odzwierciedlenie w sposobie, w jaki przygotowujemy stół, przy którym będzie odbywał się Seder. Ponieważ przy obecności większej liczby osób przy stole tylko prowadzący i osoby siedzące tuż koło niego będą mieć dostęp do talerza sederowego, dobrym pomysłem jest przygotowanie paru mniejszych talerzy z identycznym zestawem potraw i postawienie ich na stole tak, aby wszyscy mogli do nich łatwo sięgać. Na tych dodatkowych talerzach nie musi znajdować się *zeroa*.

W *erew Pesach* przygotowujemy także wino służące wypełnieniu *micwy* (przykazania) Czterech Kielichów oraz *karpas*, *maror*, *charoset*, *zeroa*, *bejce* oraz *mei melach*.

Na sederowym talerzu kładziemy :

Zeroa – upieczone mięso z kością: pieczona szyja kurczaka, indyka, noga kurczaka lub podudzie jagnięce. Jest to symbol ofiary pesachowej (*korban*

pesach) składanej w Świątyni tuż przed świętem *Pesach*, do roku 70 n.e., czyli do czasu zburzenia Świątyni przez Rzymian. *Zeroa* oznacza „ramię”; nawiązuje do „wyciągniętego ramienia” Boga, który ocalił Izraelitów podczas przejścia przez Morze Trzciniowe (Czerwone). *Zeroa* ma wyłącznie symboliczne znaczenie na stole sederowym i nie jest zjadana. Ma wyrażać przesłanie, że bez Świątyni nie jest możliwe składanie ofiar ze zwierząt.

Bejca - jajko ugotowane na twardo, a później opieczone w skorupie w piekarniku. Symbolizuje *korban chagiga*, dodatkową świąteczną ofiarę składaną obok baranka pesachowego w Świątyni. Podobnie jak *zeroa*, *bejca* ma wyłącznie znaczenie symboliczne. Jajka na twardo mogą być zjadane w trakcie wieczerzy sederowej, ale nie to stanowiące *bejce* umieszczoną na talerzu sederowym.

Maror – gorzkie, surowe zioła (warzywa) (najlepiej chrzan lub sałata. Są one symbolem gorzkiego cierpienia narodu żydowskiego w Egipcie. Spożywane są oddzielnie po zjedzeniu macy, a potem razem z macą na kanapce *korech*.

Charoset - mieszanka pokrojonych jabłek, gruszek i orzechów włoskich (mogą to być również figi, daktyle, migdały) wymieszanych z odrobiną miodu i wina. Ta mieszanka ma symbolizować zaprawę murarską, używaną przez Żydów - niewolników do wyrobu cegieł w Egipcie, ale także – według niektórych interpretacji – słodkie, otumaniające odurzenie monotonią niewolniczej pracy.

Karpas - warzywo, które również kładziemy na talerzu sederowym. Symbol żywotności „domu Izraela”. Najczęściej pietruszka, rzodkiewka lub

seler, albo ugotowany ziemniak lub – rzadziej - surowa cebula. Nie wolno użyć tego samego warzywa, które wykorzystuje się na *maror*.

Chazeret - drugi rodzaj gorzkich ziół. Najczęściej utarty chrzan - używany jako *maror* na kanapki z macy (*korech*). Obecność *chazeret* nie jest obowiązkowa według Remu. Jest – według Arizala.

Mei melach - słona woda, w której zanurzamy *karpas*. Symbolizuje łzy wylwane przez Żydów w niewoli. Naczynie z wodą zazwyczaj nie znajduje się na talerzu sederowym, ale obok niego, choć może też stać na nim.

Na stole kładziemy także **trzy mace**, jedną na drugiej - symbolizują one strukturę społeczności żydowskiej: Kapłani, Lewici i lud.

Podczas każdego z dwóch Sederów powinna być używana maca *szmura* (przygotowywana na Pesach według specjalnych procedur), która jest spożywana trzy razy:

- po opowiedzeniu historii Wyjścia z Egiptu (podczas *Moci Maca*) spożywa się kawałki macy wierzchniej i kawałki mniejszej części macy środkowej (druga – większa - jest już ukryta jako *afikoman*).
- w postaci kanapki – podczas *Korech* - spożywa się kawałki spodniej macy razem z *marorem*, uzupełniane (jeśli jest to konieczne) macami nieceremonialnymi, które znajdują się na stole.
- jako *afikoman*, na zakończenie posiłku (*cafun*) zjadana jest większa część macy środkowej.

W każdym z podanych przypadków porcja macy powinna być zjedzona w czasie nieprzekraczającym 9 minut.

Jednym z bardzo ważnych przykazań w czasie sederu jest wypicie *arba kosot*, czyli czterech kielichów wina. Każda osoba uczestnicząca w Sederze ma obowiązek wypicia czterech kielichów wina (wino może być w wyjątkowych sytuacjach zdrowotnych zastąpione sokiem z winogron).

Wino pije się:

- na zakończenie *kiduszu*,
- po opowiedzeniu historii Wyjścia z Egiptu, ale przed zjedzeniem macy,
- po zakończeniu *birkat hamazon*-błogosławieństwa po jedzeniu,
- po deklamacji *Halelu*.

MICWY obowiązujące w czasie Sederu.

Przykazania, których wypełnienie jest obowiązkowe podczas Sederu, to pochodzące z Tory:

Achila maca – *micwa* jedzenia macy
Sipur jecijat Micrajim – *micwa* opowiadania o Wyjściu z Egiptu

Ponadto istnieją przykazania rabiniczne:

Arba kosot – *micwa* wypicia czterech kielichów wina

Achilat maror – *micwa* jedzenia *maroru*
Halel – *micwa* odmówienia Psalmów (od 113 do 118)

Haseba – *micwa* wspierania się na lewym boku podczas picia wina i jedzenia macy

Seder (w aramejskim dosłownie: „porządek”, „kolejność”) jest mechanizmem przekazywania doświadczenia, wiedzy, pamięci i wiary w osiągnięcie upragnionego celu - z pokolenia na pokolenie. Nim powstały książki, nim wprowadzono powszechny dostęp do szkół, każdy żydowski dom zamieniał się podczas sederowego wieczoru w salę wykładową. Rabini skodyfikowali Seder w II wieku n.e. pod postacią logicznie powiązanych ze sobą i wynikających z siebie etapów uroczystości o bogatym wymiarze symbolicznym.

Seder składa się z czterech aktów, a każdy z nich z czterech odsłon, po których następuje zawsze piąty moment w porządku wieczoru, który otwiera się na przyszłość z nadzieją i ufnością w spełnienie ostatecznej obietnicy Boga, której symbolem jest piąty kielich – kielich proroka Eliasza.

Oto **ogólny schemat wieczoru sederowego**, który omówimy w szczegółowym instruktażu w dalszej części broszury:

Rozpoczęcie

I. Przygotowanie:

- Zapalenie świątecznych świec oznacza rozpoczęcie święta.
- Recytacja lub odśpiewanie mnemotechnicznego tekstu („*Kadesz, Urchac*”); wymienia on i przypomina 15 kroków Sederu.

1. *Kadesz* – świąteczny *kidusz* i **Pierwszy Kielich Wina**

2. *Urchac* (rytualne umycie rąk) – bez błogosławieństwa.

3. *Karpas* – warzywa, symbolizujące odrodzenie (wiosnę) i żywotność

Izraelitów, które moczy się w słonej wodzie, przypominającej łzy niewoli egipskiej.

4. *Jachac* (przełamanie środkowej macy). Po złamaniu macy jej większą część ukrywa się jako *afikoman*, aby zjeść ją na koniec Sederu, jako symbol odkupienia, które ma nadejść.

- Symboliczne zakończenie aktu i rozpoczęcie następnej odsłony: *Ha Lachma Anja* („*To jest chleb niedoli*” - Zaproszenie) – odkrywamy mace nazywając je „chlebem niedoli” i zapraszamy do stołu wszystkich głodnych i potrzebujących i zamykamy tę część Sederu z nadzieją na odkupienie: „*w przyszłym roku będziemy w kraju Izraela*”

II. Magid (Opowieści) – centralna część Sederu: czytanie Hagady

1. Pierwsza opowieść: tradycyjnie rozpoczynająca się od słynnych Czterech Pytań, zadawanych przez najmłodszych uczestników Sederu. Udzielane odpowiedzi przedstawiają okrucieństwo niewoli, a kończą się przywołaniem chwały wyzwolenia: „*Byliśmy niewolnikami faraona w Egipcie i wyprowadził nas Haszem mocną ręką i wyciągniętym ramieniem*”

2. Druga opowieść: rozpoczyna się od pytań Czterech Synów. Wspólnym mianownikiem ich pytań jest podstawowy sens uroczystości sederowej i obchodzenia Pesach.

3. Trzecia opowieść: słuchacze poznają historię Wyjścia; analizują ją przywołując cztery wersety z Księgi Powtórzonego Prawa. Opowiadamy o Dziesięciu Plagach. Na zakończenie wygłaszamy pochwałę Boga (*Dajenu* – „*wystarczyłoby już*”).

4. Czwarta opowieść: wyjaśnia symbolikę i znaczenie słów: *korban*

pesach, maca i maror. Po odpowiedzi na konkretne pytania pojawia się odpowiedź wyjaśniająca ogólny sens opowiadania o Wyjściu z niewoli: „*W każdym pokoleniu człowiek powinien postrzegać siebie samego, jak gdyby to on sam wyszedł z Egiptu*”. Pochwała Boga: Halleluja.

- Symboliczne zakończenie aktu i rozpoczęcie następnej odśłony: *Kos Szeni (Drugi Kielich Wina)*.

III. Uczta

1. Przygotowanie do uczty:

1/1. *Rachac* – rytualne umycie rąk i recytacja błogosławieństwa *Al netilat jadaim*, poprzedzającego spożywanie chleba w czasie każdego żydowskiego posiłku.

1/2. *Moci Maca* – błogosławieństwo nad chlebem i błogosławieństwo nad macą (*chlebem ubóstwa*, który jest jednocześnie *chlebem wolności*).

1/3. *Maror* – zjedanie gorzkich ziół – symbolu niegdysiejszej niewoli

1/4. *Korech* - zjedanie macy z *marorem* – tak, jak to czynił rabin Hillel podczas Sederu przed prawie dwoma tysiącami lat

2. *Szulchan Orech* – wieczerza

3. *Cafun* (deser) – zjedzenie *afikomanu*

4. *Barech* - błogosławieństwo po jedzeniu; podziękowanie za pokarm, Ziemię Obiecaną, Święto Mac,

Jerozolimę i całe dobro, którego doświadczamy życia

- Symboliczne zakończenie aktu i rozpoczęcie następnej odśłony: *Kos Szliszi (Trzeci Kielich Wina)*

IV. Odkupienie

1. *Szefoch Chamatecha* („Wylej swój gniew”) i *Elijachu Hanawi* (Eliasz Prorok) – zaproszenie do stołu proroka Eliasza – zwiastuna nadejścia Mesjasza

2. *Halel* (Hymny) – kontynuacja recytacji psalmów rozpoczętych przed wieczerzą hymnem *Halleluja*

3. *Zemirot* (Pieśni)

(4). *Sefirat ha-Omer* (liczenie Omeru) – jedynie w drugi wieczór sederowy rozpoczyna się liczenie Omeru.

Symboliczne zakończenie aktu i rozpoczęcie ostatniej odśłony:

- *Kos Rewii (Czwarty Kielich Wina)*

I zamknięcie Sederu:

- *Nirca* (Akceptacja) – modlitwa o przyjęcie Sederu i wypełnienie obietnicy odkupienia, zakończona wezwaniem/obietnicą/zapewnieniem:

Leszana haba biruszalaim. Na przyszły rok - w Jerozolimie!

S E D E R

Zapalenie świec

W wykonywaniu *micwy* zapalania świec pierwszeństwo tradycyjnie przypada pani domu. Jeśli jednak

mężczyzna mieszka sam, to on musi zapalić świecę i wypowiedzieć błogosławieństwo.

Tradycyjnie zapalamy dwie świece (wedle niektórych źródeł symbolizują one męża i żonę), jakkolwiek do wypełnienia *micwy* wystarcza zapalenie jednej świecy (wówczas w błogosławieństwie występuje forma pojedyncza *ner*, a nie mnoga *nerot*). Niektóre źródła twierdzą, że lepiej jest użyć jednej świecy lepszego gatunku niż dwóch gorszej jakości.

W pierwsze dwa wieczory Pesach wypowiadamy dwa błogosławieństwa:

Hadlakat Nerot

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, Król świata, który uświęciłeś nas Swoimi przykazaniami i nakazałeś nam zapalenie świec świętecznych.

[Baruch ata Haszem, Elohejnu Melech haolam, aszer kidszanu bemicotaw weciwanu lehadlik ner szel jom tow.]

Szehechejanu

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król świata, że dałeś nam dożyć i utrzymywałeś nas i doprowadziłeś nas do tego czasu!

[Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, szehechejanu wekijemanu, wehigijanu lazman haze.]

Ważne uwagi:

1. Świecznik może być ustawiony tam, gdzie najlepiej spełni swoją funkcję. Zazwyczaj więc stawia się go na stole,

przy którym będziemy zasiadać w czasie Sederu.

2. W przeciwieństwie do świec szabatowych, świece święteczne nie muszą być okrażane dłońmi trzy razy. Najpierw nad nimi wypowiadamy błogosławieństwo, później zapalamy świece.

3. Na zakończenie błogosławieństwa nie wypowiadamy słowa „amen”. Wypowiadają je tylko ci, którzy wysłuchują błogosławieństwa.

4. Błogosławieństwo *szehechejanu* wypowiadamy po zapaleniu świec.

5. Po tym błogosławieństwie składamy sobie życzenia „*Chag sameach*” (Szczęśliwych Świąt) lub „*Chag sameach wekaszer*” (Szczęśliwych i Koszernych Świąt.)

6. Jeżeli pierwszy dzień świąt przypada w wieczór inny niż szabatowy, najlepiej jest zapalić świece na 18 minut przed zachodem słońca. Jeżeli zapomnimy o zapaleniu w tym czasie, możemy zapalić świece już po zachodzie słońca, ale od istniejącego źródła ognia (z uwagi na to, że pierwsze dni Pesach to *jamim towim*).

7. Jeżeli drugi dzień świąt przypada w piątek – świece trzeba zapalić co najmniej na osiemnaście minut przed zachodem słońca i od istniejącego źródła ognia.

8. Jeżeli pierwszy lub drugi dzień świąt przypada na sobotni wieczór – świece nie mogą być zapalone, zanim Szabat się nie zakończy, to znaczy nie mniej niż 40 minut po zachodzie słońca.

9. Jeżeli jesteśmy zaproszeni do kogoś na Seder, powinniśmy zapalić własne

świece, nim wyjdziemy z domu, ustawiając je w bezpiecznym miejscu

Kadesz Urchac – wygłoszenie mnemotechnicznego tekstu, który przypomina kolejność porządku sederowego

Porządek Sederu nie zmienił się w zasadzie prawie wcale od około roku 200 naszej ery. Aby zapewnić jego przestrzeganie w czasach, gdy Hagady nie były jeszcze powszechnie dostępne (przed wynalazkiem druku), ułożony został tekst mnemotechniczny, który posługując się rymem i rytmem ułatwia zapamiętanie kolejności wydarzeń:

Kadesz , Urchac

Karpas, Jachac

Magid, Rachac

Moci, Maca

Maror, Korech

Szulchan Orech

Cafun, Barech

Halel, Nirca

Mimo że tekst nie zawiera wszystkich elementów, etapów Sederu, ale stanowi jedynie przypomnienie o głównych jego punktach, tradycyjnie wygłasza się go po zapaleniu świec.

Porządek wieczoru sederowego

Kadesz – Uświęcenie

Słowo *Kadesz* – nazwa tej części Sederu – pochodzi od hebrajskiego słowa *kadosz* – „święty”. *Kidusz* oznacza dosłownie „czynić świętym”

lub „uświęcać”. W opozycji do popularnego przeświadczenia *kidusz* nie służy uświęcaniu wina, ale uświęcaniu dnia – jako *jom tow* (dnia świątecznego). Uświęcanie to odbywa się nad winem, ponieważ wino jest symbolem radości i szczęścia. Jest ono także napojem ludzi wolnych. Najważniejszym tematem każdego *kiduszu* w każdy Szabat i w każde święto jest przypomnienie Wyjścia z Egiptu. W przeciwieństwie do *kiduszu* szabatowego, w *kiduszu* świątecznym nie jest zawarte przypomnienie Stworzenia Świata. Nawet gdy *jom tow* przypada w Szabat, słowa dodane dla uczczenia Szabatu nie wymieniają Kreacji. Oznacza to, że w *jom tow* obchodzi się przede wszystkim stworzenie narodu żydowskiego, a nie kreację w wymiarze kosmicznym. *Kidusz* uświęca dzień, przywołuje Wyjście z niewoli, przypomina Wybranie Żydów – jako ich zobowiązanie wobec Boga, uświęca Pesach.

Seder rozpoczynamy po zapadnięciu zmroku, przed ukazaniem się na niebie trzech gwiazd średniej wielkości. Prowadzący Seder napełnia winem swój kielich i recytuje *kidusz*. Każdy uczestnik Sederu musi mieć swój kielich. Po *kiduszu* zebrani, opierając się na lewym boku, wypijają **pierwszy z Czterech Kielichów Wina**. Dodatkowo w pierwszą i drugą noc (zaraz po *kiduszu*) wypowiada się błogosławieństwo *szehechejanu*.

Kidusz (wersja na dzień powszedni):

(Błogosławieństwo nad winem)

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król świata, Stwórca owocu winorośli.

[Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, borei pri hagafen.]

Amen.

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król świata, który wybrał nas ze wszystkich ludów i wywyższył nas wśród wszystkich języków i uświęcił nas Swoimi przykazaniami. I dałeś nam, Haszem, nasz Boże, z miłością wyznaczone pory dla radości, święta i okresy świąteczne dla radowania się, dzień Święta Pesach, czas naszej wolności, święte zgromadzenie, na pamiątkę wyjścia z Egiptu. Bo wybrałeś nas i uświęciłeś nas spośród wszystkich narodów, pory Twoich świętych świąt, w radości i cieszeniu się dałeś nam. Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, uświęcający Jisraela i okresy świąteczne.

[Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, aszer bachar banu mikol am weromemanu mikol laszon, wekiduszanu bemicwotaw. Watiten lanu Haszem Elohejnu beahawa moadim lesimcha chagim uzmanim lesason et jom chag hamacot haze, zman cheruteinu, mikra kodesz, zecher licijat micraim. Ki wanu wacharta weotanu kidashta, mikol haamim. Umoedi kodszecha besimcha uwesason hinchaltanu. Baruch ata Haszem, mekadesz Jisrael wehazmanim.]

Amen.

Szehechejanu:

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król świata, że dałeś nam dożyć i utrzymywałes nas i doprowadziłeś nas do tego czasu!

[Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, szehechejanu wekijemanu, wehigijanu lazman haze.]

Amen.

Ważne uwagi:

1. Wino użyte do *kiduszu* musi być koszerne na Pesach. Tradycyjnie preferowane jest wino czerwone – symbolizuje ono krew hebrajskich niemowląt topionych w Nilu na rozkaz faraona.
2. Kielich *kiduszowy* i kielichy uczestników Sederu powinny być napełnione po brzegi. Zwyczaj wymaga, aby nie napełniać sobie samemu własnego kielicha, ale by nasz napełnił sąsiad, a my – kielich sąsiada. To, że nie napełniamy sami swojego kielicha, symbolizuje bycie człowiekiem wolnym.
3. Podczas *kiduszu* mace powinny być przykryte serwetką.
4. Wino z kielicha pije się dopiero po błogosławieństwie *szehechejanu*. Należy usiąść (jeżeli się stało) i pić wino opierając się na lewym ramieniu.
5. Każdy musi mieć swój własny kielich z winem.
6. Prowadzącym *kidusz* może być zarówno mężczyzna jak i kobieta, choć tradycyjnie jest to „pan domu”.
7. *Kidusz* może być wypowiedziany na siedząco lub na stojąco, ale wino powinno się wypijać w pozycji siedzącej, opierając się na lewym ramieniu i pochylając w lewą stronę.
8. Powinno się nalać co najmniej *rewiit wina* do każdego kielicha. *Rewiit* ma pojemność półtora jajka, co według *Chazon Isz* wynosi 150 ml, a według *Chofec Chajim* 119 ml. *Micwa arba kosot* (wypicia kielichów wina) zostaje wypełniona, jeśli podczas Sederu

wypiliśmy większość wina z każdego z czterech kielichów.

9. Dzieci także powinny pić wino lub wino pomieszczone z sokiem winogronowym, a w ostateczności sok winogronowy. Lepiej, gdy wino rozcieńczane jest sokiem winogronowym, a nie wodą.

10. Dorośli, którzy z poważnych powodów nie mogą pić wina, powinni zastąpić je sokiem winogronowym.

11. Jeżeli Seder odbywa się w dzień powszedni, to **kolejność błogosławieństw** jest taka:

- błogosławieństwo nad winem
- *kidusz* (*aszer bachar banu*)
- *szehechejanu*

Jeżeli Seder odbywa się w Szabat, to kolejność ulega zmianie:

- *wajechulu* (fragment z Tory dotyczący Szabatu)
- błogosławieństwo nad winem
- *kidusz* z dodatkowymi uzupełnieniami na Szabat
- *szehechejanu*

Jeżeli natomiast Seder przypada w *moce Szabat* (po zakończeniu Szabatu), to kolejność znów jest inna:

- błogosławieństwo nad winem
- *kidusz*
- błogosławieństwo nad ogniem (*bore meore haesz*)

- *hawdala* (błogosławieństwo oddzielające)
- *szehechejanu*

Urchac - Oczyszczenie

Myjemy rytualnie ręce trzykrotnie (według innej tradycji - dwukrotnie) polewając wodą każdą dłoń, ale nie odmawiamy wtedy błogosławieństwa *al netilat jadaim*. Niektórzy mają zwyczaj, iż ręce myje jedynie prowadzący Seder. Jeżeli tylko on obmywa dłonie, wystarczy użyć dzbanka z wodą, miseczki i ręcznika. Jeśli wszyscy myją ręce, lepiej zrobić to np. w kuchni nad zlewem, używając również dzbanka, a nie bezpośrednio wody z kranu, bo rytualne mycie rąk musi się odbywać „ludzkim wysiłkiem”. Po umyciu i wytarciu rąk, zachowując milczenie, przechodzimy do *karpas*.

Karpas - Warzywo

Zanurzamy mały kawałek (mniej niż jeden *kezajit*, czyli mniej więcej wielkość oliwki, co oznacza w przybliżeniu pół jajka) *karpas* w słonej wodzie, wypowiadamy przy tym błogosławieństwo *bore pri haadama* i zjadamy warzywo. Wypowiadając błogosławieństwo należy chcieć, by obejmowało ono również *maror*, który jest spożywany później.

Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, bore pri haadama.

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król świata, Stwórca owocu ziemi.

Zanurzanie pożywienia jest tradycyjnym symbolem wolności. Po drugie zanurzanie warzywa nawiązuje symbolicznie do zanurzania hizopu (zielonego warzywa popularnego na Bliskim Wschodzie) w krwi baranka,

aby spryskać nią nadproża domów Izraelitów w noc Dziesiątej Plagi. Można także odczytywać to jako symbol losu Izraelitów w Egipcie – od sukcesów Josefa do niewoli następnych pokoleń. *Karpas* ma być zanurzone albo w słonej wodzie, albo – znacznie rzadziej - w occie. Oba płyny symbolizują niewolę, przypominając łzy i pot. Podczas jedzenia *karpas* możemy opierać się na lewym ramieniu, jakkolwiek nie jest to wymagane.

Jachac - Przełamanie środkowej macy

Jachac znaczy dosłownie „przełamywać” lub „dzielić”. Wyjmujemy środkową macę spod serwetki. Przełamujemy ją na dwie nierówne części. Zawijamy większą część w serwetkę lub wkładamy do specjalnej torebki afikomanowej, mniejszą kładziemy z powrotem na talerz pomiędzy dwie mace. Czynność ta upamiętnia rozstąpienie się Morza Czerwonego. Złamana maca symbolizuje również skromność i będzie później zjedzona jako "chleb ubóstwa". Dominującą symboliką jest „przełamanie” i „ukrycie”. Ukryty *afikoman* zostanie odnaleziony. Odnalezienie ukrytego *afikomana* podczas *cafun* (dosłownie: „ukryty”), uczyni dokończonym to, co teraz jest przełamane i niedokończone.

Afikoman chowany jest często pod poduszkę prowadzącego Seder, choć może być schowany w innych miejscach. Aby *afikoman* nie był „ukradziony” przez dzieci (które bardzo się o to starają, bo później będą go chciały oddać za „okup”), prowadzący próbuje go jednak ukryć. Można to zrobić podając go po kryjomu komuś, kto go schowa lub zrobić to samemu w czasie jedzenia wieczerzy sederowej. *Afikoman* powinien być zawinięty w

serwetkę, ponieważ ma to nawiązywać do relacji z *Szemat*: „ludzie zabrali swoje ciasto, zanim się zakwasilo. Resztę swojego [ciasta] obwiązali w ubrania...” (*Szemat* 12:34)

Ha Lachma Anja - Zaproszenie

Prowadzący Seder odkrywa mace (niektórzy wznoszą je w tym momencie w górę) i odczytuje tekst, którego oryginalna wersja jest w języku aramejskim (po hebrajsku tekst zaczynałby się od: „*lechem oni*”), ale ze względu na jego ważność musi być wygłoszony w języku zrozumiałym dla wszystkich obecnych:

„Oto chleb niedoli, który jedli przodkowie nasi w kraju Egiptu. Każdy głodny niech wejdzie i je z nami; każdy, kto jest w potrzebie, niech wejdzie i obchodzi z nami Pesach. W tym roku jesteśmy tutaj, w przyszłym roku będziemy w kraju Jisraela, w tym roku jako niewolnicy, w następnym roku – jako ludzie wolni”.

Pamiętanie własnej niewoli i niewoli przodków powinno czynić człowieka lepszym. Dlatego właśnie w *Szemat* czytamy: „*Nie upokarzaj i nie uciskaj przybysza, bo byliście przybyszami w ziemi egipskiej*” (*Szemat* 22:20). Nastąpiło całkowite odrzucenie *chamecu* – symbolu chleba właścicieli niewolników i wybranie macy – pożywienia zniewolonych. Jednak maca w czasie Sederu przemienia się z „chleba niedoli” (*lechem oni*) w „chleb wolności” (*lechem decheruta*). Bycie niegdyś niewolnikiem pozwala rozumieć innych, którzy są teraz „głodni” i „w potrzebie”. Zapowiedź i oczekiwanie odkupienia otwiera i zamyka Seder. W tej chwili jesteśmy w momencie rozpoczęcia Sederu: z nadzieją bycia wolnymi i nadzieją dotarcia do Izraela.

Magid - Opowiadania (Czytanie Hagady) (od tego momentu konieczne jest korzystanie z tekstu Hagady). Opowiadania oparte są na konsekwentnej konstrukcji: cztery opowiadania; trzy pierwsze zawierają po cztery elementy, a czwarte - trzy.

Pierwsze: cztery pytania

Drugie: czterech synów

Trzecie: cztery wersety Tory

Czwarte: trzy wyjaśnienia. Tematy: **korban pesach, maca, maror.**

Każde z opowiadań składa się z trzech stałych części:

I. Punkt wyjścia/Pytanie.

II. Odpowiedź.

III. Wychwalanie Boga

- mace pozostają odkryte przez cały czas trwania magid, z wyjątkiem momentu, gdy wzniesiony zostaje kielich z winem -

Centralnym przykazaniem Sederu jest opowiedzenie historii Wyjścia z Egiptu: „[Musisz] powiedzieć swojemu synowi w tym dniu: ‘ To ze względu na to, co Bóg uczynił dla mnie, gdy wychodziłem z Egiptu’” (Szemat 13:8). Słowo „higad’ta” („musisz powiedzieć”) pochodzi od rdzenia l’hagid – „opowiadać”. Zarówno hagada, jak i magid pochodzą od tego samego rdzenia. Magid jest więc centralną częścią Hagady wypełniającą fundamentalne dla judaizmu przykazanie opowiedzenia o uwolnieniu z niewoli egipskiej.

1. Pierwsza opowieść

1/1. Punkt wyjścia/Pytanie: **Ma Nisztana**

Nalewamy drugi kielich wina, a najmłodszy uczestnik (lub najmłodszy uczestnicy) Sederu zadają słynne cztery pytania (*Ma Nisztana*), odpowiedzi na które znajdują się w Hagadzie. Jednym z celów zadawania tych pytań, jak i czytania Hagady jest wypełnienie nakazu opowiadania o Wyjściu z Egiptu - jednym z najważniejszych wydarzeń w dziejach narodu żydowskiego - młodszymi pokoleniom. Rzecz więc nie w tym, by jedynie zadośćuczynić tradycji i dopilnować, by pytania padły - powinny paść także wyczerpujące odpowiedzi na nie.

1/1. Cztery pytania nie są, w gruncie rzeczy, osobnymi pytaniami. Mamy jedno podstawowe pytanie i cztery dopełniające je zdania. Zadawanie pytań jest tak ważne, że Talmud nakazuje postawienie tych pytań i odpowiedzenie na nie nawet wtedy, gdybyśmy podczas Sederu byli sami.

Czym różni się ta noc od innych nocy?

Ma nisztana halaila haze, mikol haleilo?

1. [Dlaczego] W czasie wszystkich innych nocy możemy jeść chamec i macę, a tej nocy tylko macę [?].

Szebechol haleilot anu ochlin, chomec umaca. Halaila haze kulo maca.

2. [Dlaczego] W czasie wszystkich innych nocy możemy jeść wszystkie warzywa, a tej nocy tylko maror (gorzkie) [?].

Szebechol haleilot anu ochlin, szear jerakot. Halaila haze maror.

3. [Dlaczego] W czasie wszystkich innych nocy nie zanurzamy [jedzenia] ani razu, a tej nocy zanurzamy dwa razy?

Szebechol haleilot ein anu matbilin, afilu paam echat. Halaila haze sztei peamim.

4. [Dlaczego] W czasie wszystkich innych nocy jemy siedząc lub wspierając się na boku, a tej nocy jemy tylko opierając się na boku?

Szebechol haleilot anu ochlin, bein joszwin uwein mesubin, Halaila haze kulanu mesubin.

1/2. Odpowiedź: Awadim Hajinu

Odpowiedź kryje się w całej opowieści Hagady, która rozpoczyna się po *Ma nisztana* od słów *Awadim hajinu lefaro bemicrajim* - "Byliśmy niewolnikami faraona w Egipcie". Tu odnajdujemy odpowiedź na wszystkie pytania: "Byliśmy niewolnikami faraona w Egipcie i wyprowadził nas Haszem mocną ręką i wyciągniętym ramieniem. A gdyby Hakadosz Baruch Hu (Święty, niech będzie błogosławiony) nie wyprowadził naszych ojców z Egiptu, [nadal] bylibyśmy, my i synowie nasi, i synowie naszych synów, niewolnikami faraona w Egipcie." Podstawową strukturę odpowiedzi określa zasada: „Zacznij o poniżeniu, a zakończ o chwale” (Pesachim 116a). Bóg oswobodził nas z niewoli. Nie Mosze (Mojżesz), nie anioły, ale Bóg i wyłącznie Bóg. Dlatego ludzki bohater opowieści o Wyjściu: Mosze, wymieniony zostaje w całej Hagadzie tylko jeden raz.

Hagadę czyta albo prowadzący Seder, albo wszyscy odczytują ją razem.

- mace pozostają odkryte -

1/3. Wychwalanie Boga: Baruch Hamakom

Niech będzie pochwalony Wszechobecny, pochwalony On! Pochwalony ten, który dał Torę ludowi swemu, Jisraelowi, pochwalony On!

Słowo „pochwalony” pojawia się tu cztery razy, po czterech pytaniach, przed przejściem do *arba banim* (czterech synów).

2. Druga opowieść

2/1. Punkt wyjścia/Pytanie: Arba banim

Czterech synów reprezentuje cztery archetypy szukających wiedzy o święcie Pesach, o żydowskiej wierze i jej praktykowaniu.

O czterech synach mówi Tora: *jeden jest mądry, jeden jest niegodziwy, jeden jest szlachetny, i jeden jest taki, który nie umie postawić pytania. Co mówi mądry? - Jakie są świadectwa, ustawy i prawa, które nakazał wam spełniać Haszem, nasz Bóg? Trzeba więc przedstawić mu prawa Pesachu do zdania: "nie wolno jeść po ofierze pesachowej". Co mówi niegodziwy? – Czym dla was jest ta uroczystość? Dla was, a nie dla mnie. I dlatego, że uczynił z siebie wyjątek, odrzucił zasady wiary. Więc masz stępić mu zęby mówiąc: „Ze względu na to, co uczynił mi Bóg, gdy wychodziłem z Egiptu.” Mnie, a nie jemu. Gdyby on tam był, nie zostałby wybawiony. Co mówi szlachetny? – Co to znaczy? Odpowiesz mu: „Mocą swojej ręki wyprowadził nas Bóg z Egiptu, z domu niewoli.” A tego, który nie umie postawić pytania, zagadniesz sam, bo jest napisane: „Powiedz swojemu*

synowi tego dnia: Ze względu na to, co uczynił i Bóg, gdy wychodziłem z Egiptu”.

- mace pozostają odkryte-

2/2. Odpowiedź : *Mitehila Owdei Awoda Zara*

Niegdyś nasi przodkowie byli bałwochwalcami, obecnie zaś Wszzechobecny zbliżył nas do służby swej(...)

Ten fragment opowiada historię Izraelitów od czasów przed Abrahamem, poprzez Izaaka, Jakuba i jego potomków, którzy zawędrowali do Egiptu.

2/3. Wychwalanie Boga :*Baruch Szomer*

Pochwalony niech będzie strzegący swej obietnicy Izraelowi, pochwalony On. Oto Święty, niech będzie błogosławiony, obliczył koniec [niewoli], aby spełnić, co zapowiedział praojcu naszemu Abrahamowi, gdy zawarł przymierze wśród rozciętych zwierząt, jak głosi: I rzekł do Abrahama: „Dowiedz się i wiedz, że przechodniami będzie pokolenie twoje w kraju do niego nie należącym i będą ich niewolić i ciemiężyć przez czterysta lat. Ale też ten naród, któremu służyć będą, Ja osądzę a potem wyjdą z tego kraju z wielkim dobytkiem”.

- przykrywa się mace, a wzięwszy kielich do ręki, mówi się głośno -

Oto zapowiedź ta utrzymała praojców naszych i nas, gdyż niejeden wróg powstał przeciw nam, by nas zniszczyć, lecz w każdym wieku i pokoleniu powstawali przeciwko nam, by nas zniszczyć, ale Najświętszy, pochwalony on, ocalał nas z ich rąk.

- odstawia się kielich z powrotem na stół i odkrywa mace -

Słowa te stanowią tak ważne przypomnienie Przymierza, że mace zostają zakryte, a kielich z winem wzniesiony, ze względu na powagę chwili. Po odstawieniu kielicha, mace zostają więc – wraz z zakończeniem wypowiedzania słów – ponownie odkryte.

3. Trzecia Opowieść : *Ce Ulmad*

Trzecia opowieść zaczyna się od wezwania do dalszego pogłębiania wiedzy o historii Wyjścia z Egiptu. *Ce Ulmad* znaczy dosłownie „idź i ucz się” („dowiedz się”). Jest to zapowiedź przejścia do *midrasza*, czyli rabinicznej interpretacji wersów Tory.

3/2 Odpowiedź: *Arami Owed Awi*

Dowiedz się, co zamierzał uczynić Laban Aramejczyk Jakubowi, praojcu naszemu! Gdyż faraon postanowił zgładzić tylko płęć męską, a Laban zamierzał wytępić wszystkich. Wszak powiedziano: „Aramejczyk chciał zgnać ojca mego, lecz on uszedł do Egiptu i przybył tam z garstką małą ludzi, a stał się tam narodem wielkim, potężnym i licznym”.

Później następuje wyjaśnienie, czym było Dziesięć Plag (*Eser Makot*).

Gdy wypowiada się słowa: *krew i ogień i słupy dymu*, a także wtedy, gdy wymieniane są poszczególne plagi, należy - pochylając kielich z winem i zanurzając w nim palec wskazujący – strącić z kielicha kroplę wina na talerz lub tacę stojącą przed nami na stole.

3/3. Wychwalanie Boga: *Dajenu*

Jakże rozliczne są dobrodziejstwa, które Najświętszy na nas zesłał! Gdyby

tylko wywiódł nas z Egiptu, a nie wykonał sądu na nich, już by wystarczyło (dajenu). Gdyby dokonał sądu na nich, a nie uczynił tego ich bożkom, już by wystarczyło. (...)

Dajenu jest jedną z najbardziej znanych pieśni sederowych. Wymienione zostają wszystkie dzieła Boga (15), które doprowadziły do uwolnienia Izraelitów z niewoli. Liczba 15 jest interpretowana jako posiadająca wartość symboliczną (być może nawiązuje do piętnastu mistycznych stopni pomiędzy niebem a ziemią).

4. Czwarta opowieść

4/1. Punkt wyjścia/Pytanie:

Raban Gamliel haja omer. (...) *korban pesach, maca i maror.* Czwarta opowieść zawiera konkretne pytania dotyczące rytualnych, symbolicznych przedmiotów znajdujących się na stole. Są to: symbol ofiary pesachowej (*korban pesach*), *maca* i *maror*. Gdy czytana jest ta część Hagady, nie należy wskazywać na zeroę, ponieważ nikt nie powinien myśleć, że składanie ofiar może powrócić w Pesach teraz, gdy Świątynia Jerozolimska nie jest odbudowana. Zeroa nie może być jedzona w Seder, ani nie może być zachowana na później.

Gdy mówi się „Dlaczego jemy macę?” („*maca zu*”) – przełamana maca powinna być podniesiona i pokazana zgromadzonym.

4/2. Odpowiedź: B'chol dor wador

Odpowiedzi na temat symboli udzielane są bezpośrednio po pytaniach. Teraz następuje czas na

wytłumaczenie ich sensu w życiu współczesnego człowieka.

W każdym pokoleniu człowiek powinien widzieć siebie samego, jak gdyby to on wyszedł z Egiptu. Bo jest napisane: „*Oznajmisz swojemu synowi owego dnia: Ze względu na to, co uczynił mi Bóg, gdy wychodziłem z Egiptu.* „ *Nie tylko bowiem naszych ojców wybawił Święty, niech będzie pochwalony, ale razem z nimi – także nas, jak jest napisane: „Wywiódł nas stamtąd, aby zaprowadzić nas i dać nam ziemię, którą obiecał naszym Praojcom.”*

- przykrywa się macę, bierze kielich do ręki, podnosi go i mówi głośno:

4/3. Wychwalanie Boga: L'fichach

Dlatego winniśmy **dziękować, głosić chwałę, słać, wychwalać, wynosić, wystawiać, błogosławić, wywyższać i wielbić** Tego, który uczynił naszym ojcom i nam cuda, zaprowadził nas z niewoli do wolności, ze smutku do radości, z żałoby na święto, z ciemności do wielkiego światła, z poddaństwa do wybawienia. Zaintonujmy więc na Jego cześć pieśń nową: Halleluja! Chwalcie Haszem!

- po tych słowach prowadzący odczytuje Psalm 113 -

Dziewięć czasowników opisujących wychwalanie Boga reprezentuje według niektórych interpretacji dziewięć *sefirot*. Natomiast opis pięciu cudów ma nawiązywać (w kolejności wygłaszania odpowiadającej kolejności wydarzeń historycznych) do wyprowadzenia z Egiptu, powrotu z niewoli babilońskiej, cudu purimowego, cudu chanukowego i – wreszcie - cudu wybawienia z obecnego wygnania, które nastąpi w przyszłości.

- stawia się kielich i odkrywa mace -

Halleluja, chwalcie Haszem! Gdy Izrael wyszedł z Egiptu, dom Jakuba spośród ludu barbarzyńskiego, stał się Jehuda Boga świątynią, a Jisrael jego państwem. Morze to widziało i uciekło, Jordan cofnął się. Góry skakały jak barany, pagórki jak jagnięta. Cóż ci jest, o morze, że uciekasz? Jordanie, dlaczego się cofasz? Wy, góry, dlaczego skaczećcie jak barany, a wy, pagórki, jak jagnięta? Przed Panem to, który stworzył ziemię, przed Bogiem Jakuba, który zamienia skałę w jezioro wodne, a głaz w źródło wód. (jest to tekst Psalmu 114)

- przykrywa się mace, bierze się kielich do reki i mówi :

Bądź pochwalony, Haszem, Boże nasz, Królu wszechświata, który nas i naszych praociców wybawiłeś z Egiptu i dozwoliłeś nam dożyć tej nocy, by w niej spełnić przepis jedzenia macy i gorzkich ziół. Pozwól nam, Haszem, Boże nasz i Boże przodków naszych, doczekać w pokoju innych dni uroczystych i świąt, które nastąpić mają, doznać radości z widoku odbudowania Twego miasta i przywrócenia służby Twojej w Twojej Świątyni. Obyśmy tam spożywali ofiary zwykłe i pesachowe, których krew skropi ściany Twojego ołtarza zgodnie z Twoją wolą. I będziemy cię wychwalać nową pieśnią za wybawienie nas i i wyswobodzenie duszy naszej. Bądź pochwalony, Haszem, Odkupicielu Jisraela.

Halel (hymny) pojawiają się w dwu odśłonach. Psalm 113 i 114 wygłaszane są przed wieczerzą, pozostałe – do 118 po *Birkat hamazon*. Nie ma błogosławieństwa zwykle wygłaszanego w takiej sytuacji. Także

zawieszony jest obowiązek stania w czasie czytania. *Halel* odczytuje się na siedząco.

- po zakończeniu opowieści Hagady wypowiadamy **błogosławieństwo bore pri hagafen** i wypijamy **Drugi Kielich Wina** -

Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, bore pri hagafen.

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Stwórca owocu winorośli.

Rachac - Rytualne mycie rąk

Dokonujemy rytualnego umycia rąk, ale tym razem wypowiadamy błogosławieństwo *al netilat jadaim*.

Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, aszer kidszanu bemicwotaw weciwanu al netilat jadaim.

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, Król świata, który uświęciłeś nas Swoimi przykazaniami i nakazałeś nam obmywanie rąk.

Ważne uwagi:

1. Przed umyciem rąk zdejmujemy biżuterię z palców.

2. Bierzemy dzbanek napełniony wodą w prawą rękę, przekładamy go do lewej i polewamy prawą dłoń do nadgarstka. Przekładamy dzbanek w prawą rękę i polewamy lewą. Czynność tę powtarzamy trzy (lub dwa) razy.

3. Zachowujemy całkowite milczenie od tego momentu do chwili, gdy po odmówieniu błogosławieństwa nad chlebem i *al achilat maca*, zjemy kawałek macy.

Moci / maca

Trzymając trzy mace odmawiamy błogosławieństwo nad chlebem.

Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, hamoci lechem min haarec.

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, Król świata, który wydobywasz chleb z ziemi.

Następnie odkładamy dolną macę, a nad górną i środkową recytujemy błogosławieństwo *al achilat maca*.

Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, aszer kidszanu bemicwotaw weciwanu al achilat maca.

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, Król świata, który uświęciłeś nas Swoimi przykazaniami i nakazałeś nam spożywać macę.

Odlamujemy kawałek każdej z dwóch mac. Następnie je zjadamy, opierając się na lewym boku. Maca dolna pozostaje nienaruszona, ponieważ przeznaczona jest na *korech*.

Ważne uwagi:

1. Jeżeli nie starczy macy „ceremonialnej” dla wszystkich gości (po *kezajit* z każdej macy), powinni oni otrzymać po symbolicznym kawałku

uzupełnionym innymi macami leżącymi na stole

2. Nie jest konieczne jedzenie macy przez cały okres trwania święta Pesach, ale wyłącznie pierwszej nocy: właśnie teraz, a później jako kanapkę *korech* i jako *afikoman* na zakończenie.

Maror - Gorzkie zioła

Należy wziąć gorzkie zioła (mniej niż *kezajit*, czyli około 25 gramów), zanurzyć je w *charoset* (lecz by nie było zbyt wiele *charosetu*, nadmiar należy strząsnąć) i wypowiedzieć błogosławieństwo *al achilat maror*. Następnie spożywamy *maror*, nie opierając się na lewym boku, ponieważ *maror* jest symbolem niewoli, a tylko ludziom wolnym przysługuje prawo opierania się na lewym boku.

Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, aszer kidszanu bemicwotaw weciwanu al achilat maror.

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, Król świata, który uświęciłeś nas Swoimi przykazaniami i nakazałeś nam spożywać gorzkie zioła.

Korech - kanapka

Powyższe błogosławieństwo obejmuje również *maror* jedzony jako *korech*.

Po zjedzeniu *maroru* bierzemy jeden *kezajit* dolnej macy oraz jeden *kezajit maroru*. Prowadzący wypowiada słowa:

Na pamiątkę świątyni, na wzór Hillela. Tak czynił Hillel za czasów istnienia Świątyni Jerozolimskiej. Obłożył baranka pesachowego

macą i gorzkimi ziołami i tak z nimi go jadł, aby spełnić słowa: „z macą i gorzkimi ziołami będą to jedli”.

Składamy je w kanapkę oraz zjadamy opierając się na lewym boku. Maca i *maror* powinny być włożone do ust jednocześnie.

Szulchan Orech - wieczerza

Podajemy świąteczny posiłek. Niektórzy rozpoczynają go od zjedzenia jajka na twardo zanurzonego w słonej wodzie. Jest to potrawa żałobna i przypomina o zburzeniu obu Świątyń. Tradycyjne potrawy na kolację sederową to rosół z kurczaka, barszcz z czerwonych buraków, ryba w galarecie. Wskazane jest opieranie się na lewym boku podczas wieczerzy.

Cafun - zjedzenie afikomanu

Po posiłku bierzemy część macy odłożoną wcześniej na *afikoman* i dzielimy ją pomiędzy wszystkich uczestników Sederu. Każdy powinien zjeść nie mniej niż jeden *kezajit* macy opierając się na lewym boku. Jeśli *afikoman* nie jest wystarczająco duży, by starczyło dla wszystkich, można użyć innych mac *szemura*. Jedzenie *afikomanu* ma bardzo ważne znaczenie symboliczne. Symbolizuje on ofiarę pesachową, której nie można już (albo jeszcze) składać. Jednocześnie *afikoman*, po którego spożyciu nie wolno już niczego jeść, jego smak - mają nie pozwalać na zapominanie o dwóch sprawach: doświadczeniu wyjścia z niewoli i obietnicy ukrytego jeszcze przed ludźmi uwolnienia od niewoli obecnej (*afikoman* przez cały czas Sederu pozostaje w ukryciu). Opowiedziana została historia o podniesieniu się z upadku (niewola) do chwały

(oswobodzenie) i chwaliliśmy Boga za to, co uczynił. Teraz patrzymy w przyszłość w oczekiwaniu odkupienia, które ma nadejść. Wyjście z Egiptu nie było przecież jeszcze ostatecznym oswobodzeniem. Bowiem ostateczne uwolnienie może nastąpić dopiero w Erze Mesjańskiej. Każde pokolenie, tak jak wszystkie pokolenia od czasów niewoli egipskiej, musi pracować nad przybliżeniem Ery Mesjańskiej. Podstawą tej pracy jest niezapominanie nigdy, czym była niewola i czym jest wolność. Zjedzenie *afikomanu* jest dlatego symbolicznie niezwykle istotne, bo tajemnica odkupienia zawiera się w smaku macy – w pamiętaniu o tym, że chleb niedoli zmienił się – dzięki interwencji Boga – w chleb wolności. *Afikoman* należy spożyć przed *chacot halajla*, czyli dokładnym środkiem nocy pomiędzy zachodem a wschodem słońca. Godzinę *chacot halajla* drukuje się w żydowskich kalendarzach.

Po zjedzeniu *afikomanu* nie wolno jeść już niczego innego.

Barech - Błogosławieństwo po jedzeniu

Nalewamy trzeci kielich wina i odmawiamy *Birkat hamazon*.

Panowie – błogosławmy.
[*Rabotaj newarech*]

Inni razem odpowiadają:

Niech Imię Haszem będzie błogosławione teraz i na wieki.
[*Jehi Haszem meworach meata wead olam.*]

Prowadzący powtarza ich słowa, po czym kontynuuje:

Za pozwoleniem dostojnych obecnych, błogosławmy [naszego

Boga – (dodane, gdy jest minjan)] za to, że jedliśmy z tego, co do Niego należy.

[Jehi Haszem meworach meata wead olam. Birszut maranan werabanan werabotaj, newarech (Eloheinu) szeachalnu miszelo.]

Pozostali odpowiadają:

Błogosławiony (nasz Bóg), za to, że jedliśmy z tego, co do Niego należy i przez Jego dobroć żyjemy.
[Baruch (Eloheinu) szeachalnu miszelo uwtuwo chajinu.]

Prowadzący:

Błogosławiony (nasz Bóg) za to, że jedliśmy z tego, co do Niego należy i przez Jego dobroć żyjemy, błogosławiony On i błogosławione Jego Imię.
[Baruch (Eloheinu) szeachalnu miszelo uwtuwo chajinu. Baruch Hu uwaruch szemo.]

Prowadzący, na głos, tak by inni mogli odpowiadać „Amen”:

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król Świata, karmiący cały świat w dobroci Swojej, w życzliwości, w łasce i w miłosierdziu. On daje chleb wszystkiemu ciału, gdyż Jego łaska jest wieczna. I przez dobroć Jego wielką nigdy nam nie brakło i oby nam nie zabrakło pożywienia – na wieki. Przez wzgląd na Imię Jego wielkie, bo On jest [Bogiem], który wszystkich żywi i utrzymuje przy życiu, i wyświadcza dobro wszystkim, i zapewnia pożywienie wszystkim istotom, które stworzył. Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, który żywisz wszystkie stworzenia.

[Baruch Ata Haszem, Eloheinu, melech haolam, hazan et haolam kulo, betuwo, bechen bechesed uwrachamim, Hu noten lechem lechol basar, ki leolam chasdo. Uwtuwo hagadol, tamid lo chasar lanu, weal jechsar lanu mazon leolam waed. Baawur szemo hagadol, ki Hu (El) zan umefarnes lakol, umetiwi lakol, umechin mazon lechol berijotaw aszer bara. Baruch ata Haszem hazan et hakol.]

Dziękujemy Ci, Haszem, nasz Boże, że dałeś w dziedzictwie naszym ojcom ziemię upragnioną, dobrą i rozległą. I że wyprowadziłeś nas, Haszem, nasz Boże, z Egiptu i wykupiłeś nas z domu niewoli. I za przymierze Twoje, które przypieczętowałeś na naszym cieiele, i za Twoją Torę, której nas nauczyłeś, i za Twoje prawa, które pozwoliłeś nam poznać, i za życie, życzliwość i łaskę, których nam udzieliłeś. I za spożywanie pokarmu, którym żywisz i utrzymujesz nas zawsze, każdego dnia i w każdym czasie, i w każdej godzinie.

[Node lecha Haszem Eloheinu, al shehinchalta laawoteinu erac chemda towa urechawa. Weal shehocetanu Haszem Eloheinu meerec Micraim, ufeditanu mibeit awadim, weal beritecha shechatamta biwsarenu, weal Toratecha szelimadtanu, weal chukecha shehodatanu, weal chajim chen wachesed shechonantanu, weal achilat mazon szaata zan umefarnes otanu tamid, bechol jom uwechol et uwechol szaa.]

Za wszystko, Haszem, nasz Boże, dziękujemy Ci i błogosławimy Ciebie. Niech będzie błogosławione Twoje Imię ustami wszystkiego, co żyje, zawsze i na wieki. Jak jest napisane: „Zjesz i nasycisz się, i będziesz błogosławił Haszem – twój Boga, za ziemię dobrą,

którą ci dał". Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, za tę ziemię i za pożywienie.

[Weal hakol Haszem Eloheinu anachnu modim lach, umewarechim otach, jitbarach szimcha befi kol chaj tamid leolam waed. Kakatuw, weachalta wesawata, uwerachta et Haszem Elohecha, al. haarec hatowa aszer natan lach. Baruch Ata Haszem, al. haarec weal hamazon.]

Zmiłuj się, Haszem, nasz Boże, nad Jisraelem – Twoim ludem i nad Jerozolimą – Twoim miastem, i nad Syjonem – siedzibą Twojej chwały, i nad królestwem domu Dawida – Twojego pomazańca, i nad Domem Wielkim i świętym, w którym wzywane jest Twoje Imię. Boże nasz, Ojciec nasz – bądź naszym Pasterzem, karm nas, utrzymuj nas i podtrzymuj nas, i daj nam wytchnienie. I uwolnij nas, Haszem, nasz Boże, prędko, od wszystkich naszych udręk. I nie dopuść, żebyśmy potrzebowali. Haszem, nasz Boże, ani podarków [od] ludzi, ani pożyczki od nich, lecz wyłącznie [darów] z Twojej ręki – przepelnionej, otwartej, świętej i szczodrej, abyśmy nie byli zawstyżeni i nie [doznali] wstydu na wieki.

[Rachem (na) Haszem Eloheinu al Jisrael amecha, weal Jeruszalaim irecha, weal Cijon miszkan kewodecha, weal malchut beit Dawid meszichecha, weal habajit hagadol wehakadosz szenikra szimcha alaw. Eloheinu awinu reeinu zunenu parnesenu wechalkelenu wecharwichenu, wecharwach lanu Haszem Elohejnu mehera mikol caroteinu. Wena al. tacrichenu Haszem Eloheinu, lo lidei matenat basar wadam, welo lidei halwatam, ki im lejadecha hamelea hapetucha

hakedosza weharchawa, szelo newosz welo nikalem leolam waed.]

(specjalny fragment pesachowy):

Boże nasz i Boże naszych ojców, niech się wzniesie i niech przybędzie, i dosięgnie i zjawi się, i będzie przyjęte i wysłuchane, i rozważone i zapamiętane: pamięć o nas i wzgląd na nas, i pamięć o naszych ojcach i pamięć o Masziachu, synu Dawida, Twojego sługi, i pamięć o Jerozolimie – mieście Twojej świętości i pamięć o całym Twoim ludzie – Domu Izraela – przed Tobą. Dla ocalenia, dla dobra, dla życzliwości, dla łaskawości, dla miłosierdzia, dla życia i dla pokoju w tym dniu Święta Pesach. Pamiętaj o nas, Haszem, nasz Boże, w [dniu tym], ku [naszemu] dobru. Wymień nas w tym dniu w błogosławieństwie i wybaw nas w [tym dniu], abyśmy żyli. [Wypowiadając] słowo zbawienia i miłosierdzia – zlituj się, okaż łaskę, zmiłuj się nad nami i wybaw nas, bo ku Tobie oczy nasze [są zwrócone], bo jesteś Bogiem łaskawym i miłosiernym.

[Eloheinu wElohei awoteinu, jaale, wajewo, wejagia, wejerae, wejerace, wejiszama, wejipaked, wejizacher zichronenu ufikdonenu, wezichron awoteinu, wezichron masziach Ben Dawid awdecha, wezichron Jeruszalajim Ir kodszecha, wezichron kol amecha beit Jisrael lefanecha, lifleta letowa Lechem ulechessed ulerachamim, lechajim uleszalom bejom chag hamacot haze. Zochrenu Adonai Eloheinu bo letowa, ufokdenu wo liwrach, wehoszienu wo lechajim. Uwidwar jeszua werachamim, chus wechonenu werachem alenu wehoszienu, ki eilecha eineinu, ki El chanun werchum Ata.]

I odbuduj Jerozolimę, miasto święte, szybko i za dni naszych. Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, który [przez Swe miłosierdzie] wznosi Jerozolimę. Amen.

[Uwene Jeruszalaim ir hakodesz bimhera wejameinu. Baruch Ata Haszem, bone (werachamaw) Jeruszalaim. Amen.]

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król Świata, Bóg, nasz Ojciec, nasz Król, nasz Wszechpotężny, nasz Stwórca, nasz Wybawca, kształtujący nas. Święty nasz; Święty Jaakowa, nasz Pasterz; Pasterz Jisraela, Król dobry i czyniący dobro wszystkiemu; który każdego dnia – czynił dobro, czyni dobro i będzie czynił nam dobro; wyświadczał dobrodziejstwa, wyświadcza dobrodziejstwa i będzie wyświadczał dobrodziejstwa nam na wieki; przez życzliwość, łaskawość, miłosierdzie, wytchnienie, ratunek, powodzenie, błogosławieństwo, zbawienie, pocieszenie, utrzymywanie i wspieranie, i miłosierdzie, i życie, i pokój, i wszystko co dobre; a wszelkiego dobra na wieki – oby nas nie pozbawił.

[Baruch Ata Haszem Eloheinu melech haolam, hael awinu malkenu adirenu boreenu goalenu jocerenu kedoszenu kedosz Jaakow, roenu roe Jisrael, hamelech hatow wehametiw lakol, szebechol jom wajom Hu hetiw, Hu metiw, Hu jetiw lanu. Hu gemalanu, Hu gomelenu hu jigmelenu laad, lechen (u)lechesed ulerachamimulerewach hacala wehacłacha, bracha wiszua nechama parnasa wechalkala, werachamim wechajim weszalom wechol tow, umikol tuw leolam al jechaserenu.]

Miłosierny – niech króluje nad nami

na wieki. Miłosierny – niech będzie błogosławiony w niebie i na ziemi. Miłosierny – niech będzie wychwalany przez wszystkie pokolenia i wysławiany przez nas na wieki i na zawsze i poważany przez nas na wieki wieków.

[Harachaman Hu jimloch aleinu leolam waed. Harachaman Hu jitbarach baszamajim uwaarec. Harachaman Hu jisztbach ledor dorim, wejitpaar banu [laad u]lenecach necachim, wejithadar banu laad uleolmei olamim.]

Miłosierny – niech zachowa nas w [Swojej] chwale. Miłosierny – niech złamie jarzmo [na] naszych szyjach i poprowadzi nas wyprostowanych do naszego kraju. Miłosierny – niech ześle nam błogosławieństwo obfite dla tego domu i tego stołu, z którego jedliśmy.

[Harachaman Hu jefarnesenu bechawod. Harachaman Hu jiszbor ulenu meal cawarenu, wehu jolichenu komemijut learcenu. Harachaman Hu jiszlach lanu bracha meruba babajit haze, weal szulchan ze szeachalnu alaw.]

Miłosierny – niech ześle nam Proroka Elijahu, niech będzie pamiętany dla dobra, [który] ogłosi nam wieści dobre, zbawienne i pocieszające.

[Harachaman Hu jiszlach lanu et Elijahu hanawi zachur latow, wiwaser lanu besorot towot jeszuot wenechamot.]

[Pan lub pani domu mówi: Miłosierny – niech pobłogosławi mnie (moją żonę/ mojego męża) (i moje dzieci) i wszystko, co mam.]

[Gość mówi: Miłosierny – niech pobłogosławi (ojca mojego, nauczyciela mojego) , gospodarza

tego domu, (matkę moją, nauczycielkę moją) gospodynię tego domu, ich i ich dom, ich dzieci i wszystko, co mają]

Wszyscy kontynuują: **Nas i wszystko, co mamy, jak byli błogosławieni nasi ojcowie, Awraham, Jicchak i Jakow we wszystkim, ze wszystkiego, wszystkim, tak niech pobłogosławi nas wszystkich razem błogosławieństwem pełnym. I powiedzmy: Amen.**

[Otanu weet kol aszer lanu, kemo szenitbarechu awoteinu Awraham, Jicchak weJakow bakol mikol kol, ken jewarech otanu kulanu jachad biwracha szelema wenomar: amen.]

Oby uznano na wysokościach zasługę ich i naszą, dla strzeżenia pokoju. [Obyśmy] otrzymali błogosławieństwo od Haszem i sprawiedliwość od Boga, naszego Zbawcy, i [obyśmy] znaleźli życzliwość i uznanie u Boga i u ludzi.

[Bamarom jelamedu aleihem wealeinu zechut, szetehe lemiszmeret szalom. Wenisa weracha meet Haszem, ucdaka meElohei jiszenu, wenimca chen wesechel tow beeinei Elohim weadam.]

Miłosierny – aby dał nam w dziedzictwie dzień, który cały jest dobry.

[Harachaman Hu janchilenu [le] jom szekulo tow]

Miłosierny – niech [sprawi], żebyśmy zasłużyli na czasy Masziacha i na życie w Przyszłym Świecie.

[Harachaman Hu jezakenu limot hamasziach ulchajei haolam haba.]

Wieża zwycięstw Swojego króla, okazujący łaskę Swojemu pomazańcowi – Dawidowi i potomstwu jego na wieki. Ten, który czyni pokój na wysokościach, oby uczynił pokój dla nas i dla całego Jisraela. I powiedzmy: Amen.

[Migdol jeszuot malko weose chesed limszicho leDawid ulezaro ad olam. Ose szalom bimromaw, Hu jaase szalom aleinu weal kol Jisrael. Weimru, amen.]

Bójcie się, Haszem, święci Jego, bo niczego nie brak tym, którzy się Go boją. Lwiewa cierpią niedostatek i głodują, ale szukającym Haszem nie brakuje żadnego dobra. Chwalcie Haszem, bo jest dobry, bo Jego dobroć [trwa] na wieki. Otwierasz Swoją mądrość i sycisz pragnienia wszystkiego, co żyje. Błogosławiony człowiek, który zaufa Haszem, i Haszem będzie jego ufnością. Byłem młody i zestarzałem się, a nie widziałem, [żeby] sprawiedliwy był opuszczony, a potomstwo jego zebrało o chleb. Haszem da siłę Swojemu ludowi, Haszem pobłogosławi Swoją naród pokojem.

[Jeru et Haszem kedoszaw, ki ein machsor lireaw. Kefirim raszu weraewu, wedoreszei Haszem lo jachseru chol tow. Hodu lHaszem ki tow, ki leolam chasdo. Poteach et jadecha, umsabia lechol chaj racon. Baruch hagewer aszer jiwtach bHaszem, wehaja Haszem miwtacho. Naar hajiti gam zakanti, welo raiti cadik neezaw, wezaro mewakesz lachem. Haszem oz leamo jiten, Haszem jewarech et amo waszalom.]

Jestem gotów i przygotowany wypełnić przykazanie wypicia trzeciego z czterech kielichów wina.

Następnie zaczynamy odmawiać błogosławieństwo *borei pri hagafen* i wypijamy wino (**Trzeci Kielich**) opierając się na lewym boku.

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król świata, Stwórca owocu winorośli.

[Baruch ata Haszem, Elohejnu, Melech haolam, borei pri hagafen.]

Amen.

Szefoch Chamatecha, Elijachu Hanawi

Napełniamy winem nasz kielich i Kielich Eliasza – *kos szel Elijahu hanawi* (inna wersja nakazuje napełnienie tych kielichów po zamknięciu drzwi). Może on być napełniony wcześniej, ale prowadzący może napełnić go teraz. Istnieje także zwyczaj, że kielich Eliasza napełniany jest winem z kielichów wszystkich uczestników Sederu, co symbolizuje, że wszyscy muszą działać razem, aby nadszedł Mesjasz. Drzwi zostają otwarte, najczęściej przez dzieci (drzwi otwiera się aby dać dowód, że jest to *lejl szimurim* – noc specjalnej opieki Boga), wstajemy i recytujemy *Szefoch Chamatecha* (fragment zaczynający się od słów: „Wylej swój gniew”). Natychmiast po tym należy odśpiewać *Elijachu Hanawi*. Drzwi się zamyka, wszyscy siadają.

Otwierając drzwi w symboliczny sposób zapraszamy też proroka Eliasza, którego przyjście będzie znakiem, że Mesjasz jest już blisko. Okazujemy także w ten sposób naszą ufność w opiekę Boga, szczególną w czasie Pesach.

Ważne uwagi:

1. Kielich Eliasza nie powinien być podnoszony ani nie wolno z niego pić. Po Sederze wino z niego wlewamy z powrotem do butelki.

2. Istnieje zwyczaj pozostawiania jednego pustego krzesła przy stole, jako „krzesła proroka Eliasza”. Podobnie jak kielich, powinno być to najdostojniejsze krzesło w domu.

Halel - Psalmi pochwalne

Czytamy i śpiewamy następne psalmy i pieśni chwalcące Boga jako Pana wszechświata. W czasie czytania *Halelu* nie wolno się opierać na boku.

Po *Halelu* ponownie odmawiamy błogosławieństwo nad winem i wypijamy **Czwarty Kielich**, opierając się na lewym boku.

Po wypiciu wina (w ilości jednego rewiit) odmawiane jest błogosławieństwo *bracha achrona* (błogosławieństwo końcowe):

Błogosławiony jesteś Ty, Haszem, nasz Bóg, Król świata, za winorośl i za owoc winorośli. I za plon pola i za ziemię upragnioną, dobrą i rozległą, którą upodobałeś sobie i dałeś w dziedzictwie ojcom naszym, by jedli z jej owoców i sycili się jej dobrem. Zmiłuj się, Haszem, Boże nasz, nad Jisraelem – ludem Twoim i nad Jerozolimą – miastem Twoim, i nad Syjonem – siedziba chwały Twojej, i nad ołtarzem twoim, i nad Świątynią Twoją. I odbuduj Jerozolimę – miasto święte, szybko, za dni naszych. Wprowadź nas do niej i uraduj nas jej odbudową, [abyśmy] jedli z jej owoców i nasycili się jej dobrem. I będziemy Cię błogosławić za nią, w świętości i w czystości. Uraduj nas w tym dniu Święta

Pesach. Bo Ty, Haszem, jesteś dobry i czyniący dobro dla wszystkich. Dziękujemy Ci za ziemię i za owoc winorośli. Błogosławiony jesteś Ty – Haszem, nasz Bóg, Król świata, za ziemię i z owoc winorośli.

Zemirot – Pieśni

Wspólne śpiewanie jest ulubioną czynnością. Najczęściej i zgodnie z tradycją odbywa się już - według większości Hagad - po *Nirca*.

Nirca - Akceptacja

Kończąc Seder wyrażamy naszą nadzieję, że zrobiliśmy wszystko według woli Boga, i że sprawi On, że powrócimy wszyscy na Syjon.

Na zakończenie Sederu wypowiadamy słowa:

Spełniony jest porządek Pesachu według przepisów i zwyczajów. Tak jak zasłużyliśmy, aby go wypełnić, obyśmy zasłużyli sprawować go w przyszłości. Najczystszy, mieszkający na wysokości, podnieś zgromadzenie, którego nie da się policzyć z nicości. Poprowadź wkrótce pędy z pnia, który zasadziłeś, zbawionych, z radosnym śpiewem, na Syjon. Leszana haba biruszalaim. Na przyszły rok - w Jerozolimie!

(Słowa te wypowiadają także ci, którzy obchodzą Pesach w Jerozolimie, dodając „odbudowanej”, ponieważ nie chodzi tu wyłącznie o Jerozolimę w sensie geograficznym, ale - przede wszystkim – duchowym)

Sefirat ha-Omer (liczenie Omeru)

W drugi wieczór sederowy (16 nisan) w rozpoczyna się liczenie Omeru.

Błogosławiony jesteś Ty – Haszem, nasz Bóg, Król Świata, który uświęciłeś nas swoimi przykazaniami i nakazałeś nam liczenie Omeru.

Dzisiaj jest pierwszy dzień Omeru.

Oby było Twoją wolą, Haszem, nasz Boże i Boże naszych ojców, aby była odbudowana Świątynia prędko za naszych dni. I daj nam udział w twojej Torze. Tam będziemy Ci służyć w bojaźni jak za dawnych dni i lat.

* * *

JAMIM TOWIM

Pierwsze dwa oraz ostatnie dwa dni Pesach to *jamim towim*. Istnieje bardzo wiele przepisów określających czynności, które w *jamim towim* można wykonywać i te, których wykonywanie jest niedozwolone. Poniżej zamieszczamy tylko część tych reguł. W przypadkach wątpliwych zawsze należy się skonsultować z rabinem. Prawa obowiązujące w *jom tow* są bardzo podobne do tych, które obowiązują podczas Szabatu. Większość czynności zakazanych w Szabat (*melachot*) jest zakazanych również w *jom tow*. Istnieją jednak także *melachot* zabronione w Szabat, a dozwolone w *jom tow*.

W *jom tow* nie wolno **między innymi:**

- 1) pracować ani wykręcać ubrań
- 2) obcinać włosów
- 3) golić się
- 4) obcinać paznokci

- 5) prowadzić samochodu (włączać i wyłączać silnika)
- 6) włączać i wyłączać światła ani urządzeń elektrycznych
- 7) korzystać z telefonu
- 8) pracować w ogrodzie

Zapalanie ognia (zapałki, zapalniczki) jest zabronione w *jom tow*. Wolno natomiast odpalić ogień od już płonącego. Z tego względu najlepiej mieć świecę, która będzie się palić cały dzień – od niej będzie można odpalić inne płomienie.

Gaszenie ognia jest zabronione – płonąca zapałka lub świecę należy odłożyć na bok i poczekać, aż sama zgaśnie.

Palenie papierosów w *jom tow* jest zabronione przez niektóre źródła (niektóre źródła w ogóle zakazują palić!). Wedle innych jest to dopuszczalne. Należy pamiętać o tym, że papieros musi wypalić się sam – nie wolno go zgasić.

Gotować i piec w *jom tow* wolno, o ile służy to przygotowaniu jedzenia potrzebnego na ten właśnie dzień. Nie wolno w *jom tow* gotować jedzenia, które zostanie spożyte następnego dnia, nawet jeśli ten dzień to także *jom tow*.

CHOL HAMOED

Środkowe dni Pesach (od drugiego /w diasporze trzeciego/ do szóstego dnia) to *chol hamoed Pesach*. Nie są to *jamim towim* czyli dni świąteczne w ścisłym sensie tego słowa. Nie są to jednakże dni zupełnie powszednie.

Halacha nakazuje, byśmy te dni traktowali w szczególny sposób spożywając lepsze posiłki, ubierając się bardziej świątecznie niż zwykle. Powinniśmy także w te dni znaleźć czas na studiowanie Tory oraz rozmyślanie o duchowych wymiarach trwającego nadal święta.

W *chol hamoed* zabronione jest wykonywanie pewnych czynności, a dozwolone wykonywanie innych. Poniżej zamieszczamy **niektóre** z czynności dozwolonych w *chol hamoed*. W przypadkach wątpliwych zawsze najlepiej jest skonsultować się z rabinem.

- 1) Dozwolone jest wykonywanie czynności związanych z przygotowaniem posiłków, które będą spożywane podczas święta. Można zatem np. zapalać ogień, gotować, piec, wyciskać, mielić itp.
- 2) Można naprawiać narzędzia służące do przygotowania jedzenia, jeśli dane narzędzie jest w tym procesie niezbędne (np. można w *chol hamoed* zająć się naprawą uszkodzonego miksera, jeśli musimy go użyć).
- 3) Zezwolone jest wykonywanie czynności uznanych za niezbędne w danej sytuacji. Tradycja kładzie jednak nacisk na to, byśmy robili je nieco inaczej niż zwykle. Dozwolone jest dbanie o higienę osobistą (czyli mycie, kąpiele).
- 4) Dozwolone są czynności związane z dbaniem o stan zdrowia lub leczeniem.

W *chol hamoed* nie wolno:

- 1) Obcinać włosów ani golić się.
- 2) Prać ubrań (z wyjątkiem ubrań dla dzieci, które dość często się brudzą).
- 3) Kupować ani sprzedawać rzeczy. Wyjątek od tej zasady stanowi sprzedaż przedmiotu, który szybko straci na wartości oraz sprzedaż bądź kupno przedmiotów niezbędnych podczas trwania święta.

Literatura:

- 1) *Hagada na Pesach i Pieśń nad Pieśniami*, red. Rabin Sacha Pecaric (Pardes Lauder, Kraków 2002)
- 2) Ron Wolfson with Joel Lurie Grishaver, *Passover. The family Guide to Spiritual Celebration* (Jewish Lights Publishing, Woodstock, Vermont, 2003)
- 3) Blu Greenberg, *How to Run a Traditional Jewish Household*, 1998
- 4) Zew Greenwald, *Bramy Halachy*, (Pardes Lauder, Edycja Barry Stein, Kraków 2005)
- 5) Rabbi Hayim Halevy Donin, *To Be a Jew* (Basic Books, 2001)
- 6) Rabbi Alfred J. Kolatch, *The Jewish Home Advisor* (Jonathan David Publishers, 1990)
- 7) *Modlitewnik Żydowski*, red. Rabin Sacha Pecaric, (Pardes Lauder, Kraków 2005)
- 8) Rabbi Natan Laufer, *Leading the Passover Journey*, (Jewish Lights Publishing, Woodstock, Vermont, 2005)

In Poland – in the lands where prior to World War II there lived over three million Jews, and where for centuries, until the Holocaust, there flourished the religious and cultural life of one of the largest, and later even the largest, Jewish population in the world - today, according to official data, there remains only a few thousand Jews. No one knows, however, the number of people who now, more than sixty years after the Shoah, are slowly discovering their Jewish roots that sometimes were hidden from them by their Holocaust-survivor parents or grandparents. These people, often very young, seek knowledge about their ancestors, their history, their culture, and particularly their value system – indeed, first and foremost, about their religion.

They seek knowledge of Judaism.

The goal of Hitler and the Nazis was the destruction and annihilation of Jews and their religion. For many Jews the experience of the Holocaust shook their faith. After all, the consequences of being Jewish then stood as death. As Rabbi Joseph Telushkin writes in *Jewish Literacy*, *"I know of Holocaust survivors who baptized their children as Christians, and tried to hide from them the knowledge of their Jewish background. Other Jews have concluded that a God who would allow a holocaust to happen either does not exist or is not worthy of being obeyed. They, too, feel that as a result of the Holocaust, it is not worth living as a Jew."* The Jewish philosopher, Emil Fackenheim, realized the tragic irony resulting from such thinking: Jews, by rejecting their Jewishness and by turning their back on Judaism, continue the realization of Hitler's plans. By rejecting their Judaism through assimilation, they are in effect fulfilling Hitler's desires posthumously. So Fackenheim formulated a call, which he named the 614th commandment - an addendum to the 613 laws of the Torah – *"not to grant Hitler posthumous victories"*. As Rabbi Telushkin asserts about Jewish reaction to Fackenheim's reasoning, *"Hitler wanted to destroy the Jews, they reason, and even if one has doubts and uncertainties about Judaism, even if one feels angry at God, even if one fears that antisemitism might someday triumph again, one must live as a Jew. To do otherwise would be to allow the antisemites to win. In other words, to complete Hitler's work."* But a person who wants to live as a Jew, or who at least wants to make an educated appraisal of their religious way of life, must first and foremost have access to information. He must have access to knowledge. Access to such knowledge is not as available everywhere as it is in Israel or the United States, where all it takes is to make a decision where to obtain access. In Poland, where a few thousand Jews are spread out amongst a population of nearly forty million Christians, gaining access is in fact quite difficult. The goal of our organization is easy to define: to make the facts about Judaism available where they are needed most and are most sought after, and where, at the same time, access to this kind of information is not an easy task. Keep in mind; it happens that in Nazi-occupied Poland the murder of millions of European Jews was actually achieved. The Nazi death camps – Auschwitz, Treblinka, Sobibor, Chelmno, and Majdanek – all operated here. Awareness of the Torah, of all 613 commandments, of Jewish ethical standards, of Jewish religious law, of religious holidays and rituals, is today especially needed here, a place so significant to the history of the Jewish nation itself. The goal of our enterprise, relying heavily and primarily on publishing and educational initiatives, is to cultivate this knowledge here, especially here, where European Jewry died by Hitler's decrees. This is why *"Do not grant Hitler posthumous victories"* is the motto of our organization. And this is why we bear the name of the 614th Commandment. Distributing and promoting information about Judaism to those people whose grandparents or parents were victims of the Shoah, or its few survivors, seems to be one of the paramount ways of fulfilling what we believe to be the essence of the 614th Commandment. In so doing, we can make possible that the legacy of Judaism in Poland is not a ghost of the past, but a seed of the future.

The 614th Commandment Society (Stowarzyszenie 614. Przykazania) powstało w roku 2005 w Los Angeles w Kalifornii – drugim co do liczebności, po Nowym Jorku, skupisku Żydów w USA. Jednocześnie jest to potężny ośrodek judaizmu, myśli żydowskiej i edukacji. Współpracując z instytucjami zajmującymi się rozpowszechnianiem wiedzy na temat judaizmu, które mają tu swoje siedziby, będziemy w stanie docierać do ludzi, którzy dysponują wiedzą, a także do tych, dla których sytuacja w Polsce Żydów oraz osób zainteresowanych judaizmem, ich dostęp do informacji, do publikacji na tematy dotyczące judaizmu, nie jest sprawą obojętną. Warunki w Polsce – pod względem dostępu do szeroko rozumianej literatury judaistycznej – są coraz lepsze, ale dalekie jeszcze od ideału. W ostatnich latach ukazało się kilka pozycji o fundamentalnym znaczeniu. Przede wszystkim pierwsze cztery księgi Tory (redakcja i tłumaczenie: Rabin Sacha Pecaric), wydane przez Pardes Lauder, a także inne dzieła wielkiej wagi, opublikowane przez to samo wydawnictwo. Jednak judaizm, jego filozofia i historia, znajomość jego praw i etyki – gdy weźmiemy pod uwagę jak fundamentalne jest jego znaczenie dla naszej cywilizacji i jak istotna dla Żydów (i nie tylko Żydów) jest wiedza o nim – wciąż nie jest reprezentowany w języku polskim w sposób wyczerpujący. Naszym zamiarem jest upowszechnianie wiedzy dotyczącej zagadnień ważnych, ale jednocześnie - w co najmniej równym stopniu - zależy nam na tym, aby dostęp do wiedzy, do informacji, do specjalistycznej literatury stał się dla zainteresowanych w Polsce judaizmem - łatwy. (...) W Polsce - na ziemiach, na których mieszkały przed II wojną światową ponad trzy miliony Żydów i gdzie do czasów Holokaustu od stuleci kwitło życie religijne i kulturalne jednej z najliczniejszych, a później nawet największej populacji żydowskiej świata, żyje dziś - według oficjalnych danych - zaledwie kilka tysięcy Żydów. Nikt nie zna jednak liczby ludzi, którzy teraz, po ponad sześćdziesięciu latach od czasów Zagłady, odkrywają powoli swoje żydowskie korzenie, które - zdarzało się - załajali przed nimi ocaleni w czasie Holokaustu rodzice, lub dziadkowie. Ludzie ci, nierzadko bardzo młodzi, poszukują wiedzy na temat swoich przodków, na temat ich historii, ich kultury, a zwłaszcza ich systemu wartości - a więc przede wszystkim na temat ich religii.

Poszukują wiedzy na temat judaizmu.

Celem Hitlera i nazistów było zniszczenie Żydów i ich religii. U wielu Żydów doświadczenie Holokaustu zachwiało ich wiarą. Bowiem konsekwencją bycia Żydem stawała się wtedy śmierć. Jak pisze rabin J. Telushkin w *"Jewish Literacy"*: *"Wiem o ocalonych z Holokaustu, którzy chrzcili swoje dzieci, jako chrześcijanie i próbowali ukryć przed nimi wiedzę o ich żydowskim pochodzeniu. Inni Żydzi doszli do wniosku, że Bóg, który dopuszcza, aby wydarzył się Holokaust, albo nie istnieje, albo nie zasługuje, aby być mu posłusznym. Oni także odczuwali, że – w wyniku Holokaustu – nie warto żyć, jako Żyd."* Żydowski filozof Emil Fackenheim zauważył tragiczną ironię takiego myślenia: Żydzi, porzucając swoje żydostwo i odchodząc od judaizmu kontynuują realizację planów Hitlera. Poprzez porzucenie judaizmu i asymilację wypełniają plany Hitlera po jego śmierci. Fackenheim sformułował więc wezwanie, które określił mianem 614. Przykazania - w uzupełnieniu 613. Przykazań Tory - *"nie przyznawać Hitlerowi pośmiertnych zwycięstw"* Telushkin pisze o reakcjach Żydów na tok rozumowania Fackenheima: *"Hitler chciał wyniszczyć Żydów - rozumują oni - i nawet jeśli ktoś ma wątpliwości wobec judaizmu, nawet gdy ktoś odczuwa gniew na Boga, nawet gdy ktoś obawia się, że antysemityzm może któregoś dnia zatrumfować znowu – ten ktoś musi żyć jako Żyd. Czynić inaczej byłoby przyzwoleniem antysemitom na zwycięstwo. Innymi słowy, byłoby dokończeniem dzieła Hitlera"*. Ale przecież osoba, która chce żyć jak Żyd, albo co najmniej chce dokonać świadomego wyboru swojej religijnej drogi, musi mieć przede wszystkim dostęp do informacji. Musi mieć dostęp do wiedzy. (...) *"Nie przyznawać Hitlerowi pośmiertnych zwycięstw"* jest mottem naszej organizacji. Przywołuje ona 614. Przykazanie w swej nazwie. Cel działania jest prosty do zdefiniowania: udostępnianie wiedzy na temat judaizmu tam, gdzie jest szczególnie potrzebna i oczekiwana i gdzie dostęp do niej nie jest sprawą łatwą. Jednocześnie tak się składa, że właśnie w okupowanej przez Niemców Polsce dokonano wymordowania milionów Żydów europejskich. Tu działały niemieckie obozy śmierci - Auschwitz, Treblinka, Sobibór, Chełmno, Majdanek itd. Wiedza na temat Tory, 613. Przykazań, na temat żydowskich zasad etycznych, żydowskiego prawa religijnego, religijnych świąt i rytuałów - jest dziś potrzebna właśnie w tym, tak znaczącym dla historii narodu żydowskiego miejscu świata. Celem naszego przedsięwzięcia - osiąganym przede wszystkim przez działania wydawnicze i edukacyjne - jest, aby wiedza ta właśnie tam, szczególnie tam - gdzie z wyroku Hitlera umierało europejskie Żydostwo - była dostępna łatwiej, niż jest. Dotarcie z wiedzą na temat judaizmu do ludzi, których dziadkowie lub rodzice byli ofiarami Zagłady, albo nielicznymi ocalonymi, wydaje się być jedną ze szczególnie ważnych form wypełniania tego, co rozumiemy przez "Sześćset Czternaste Przykazanie".

(fragmenty artykułu ze strony internetowej www.the614thcs.com)